

MERCURIUS 2007

Országos Széchényi Könyvtár

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARICAE

MERCURIUS 2007

Felelős kiadó: **MONOK ISTVÁN**

Szerkesztette: **BOKA LÁSZLÓ és EKLER PÉTER**

Lektor: **NYERGES JUDIT**

Grafikai tervezés: **FÁBIÁN GYÖRGY**

Cím és elérhetőség:
Országos Széchényi Könyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota „F” épület

<http://www.oszk.hu>

telefon: (1) 22 43 700

fax: (1) 20 20 804

Borító 1: „Le roman dangereux”. Nicolas Lavreince nyomán metszette Isidore-Stanislas Helman, 1781.

(Budapest, Szépművészeti Múzeum, ltsz: 50.987)

Borító 2: Lázár-térkép. Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, App. M. 136

Borító 3: „Egy nyomdaműhely titkaiból – Gyomai Kner Nyomda, 1882–2007”. Kiállítási plakát

Borító 4: A Széchényi család címere

Fotók © Országos Széchényi Könyvtár, Hapák József

Az Országos Széchényi Könyvtár fenntartója az

Nyomta és kötötte a Nalors Nyomda

Vezérigazgató: **SZABÓ GÁBOR**

ISSN: 1589-4738

TARTALOM

	5	MÁTYÁS-GRADUALE
„VESZEDELMEK OLVMÁNYOK” EROTIKUS ILLUSZTRÁCIÓK A 18. SZÁZADI FRANCIA IRODALOMBAN	7	
	12	NEMZETI EREKLYEHELY
A MAGYAR NEMZETI BIBLIOGRÁFIAI RENDSZER KÖZÖS WEBOLDALA	16	
	19	BAKONYI PÉTER AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR ÖRÖKÖS TAGJA
OSZK TÖRTÉNETI INTERJÚK TÁRA – HÁZIMOZI PROGRAM. MULTIMÉDIA GYŰJTEMÉNY	21	
	24	AKADÉMIAI NÍVÓDÍJJAL KITŰNTETETT KIADVÁNYAINK
MEGJELENT A RÉGI MAGYARORSZÁGI SZERZŐK ELSŐ KÖTETE	25	
	27	EGY NYOMDAMŰHELY TITKAIBÓL – GYOMAI KNER NYOMDA, 1882–2007
A VILLA I TATTI ÁLTAL SZERVEZETT KONFERENCIA RÉSZTVEVŐINEK LÁTOGATÁSA KÖNYVTÁRUNKBAN	32	

Mátyás-Graduale

Mátyás-Graduale. A bevezető tanulmányt és a képmagyarázatokat Soltész Zoltánné írta,
a tanulmány szövegét Földesi Ferenc gondozta.

Fényképezte Hapák József.

Az előszót Monok István írta. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár
– Kossuth Kiadó, 2007. 201 l., CD-melléklet

MÁTYÁS-GRADUALE

A Kossuth Kiadó és az Országos Széchényi Könyvtár 2007-ben jelentette meg a legdíszesebb korvina iniciáléit – elemzésekkel és kísérőtanulmánnyal – bemutató díszalbumát. Alábbiakban Várszegi Asztrik bencés szerzetesnek, pannonhalmi főapátnak a könyvbemutató ünnepségen (Országos Széchényi Könyvtár, 2007. október 17.) elhangzott ismertető beszédét idézzük.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A közelmúlt nagyszerű Zsigmond-kiállítása és az előttünk álló Reneszánsz Év jelzés, hogy miként próbálunk párhuzamot vonni európai uniós tagságunk kezdetén olyan történeti korszakainkkal, amikor kétséget kizáróan Európához tartoztunk, és amit ma még csak remélhetünk. A Mátyás király nevéhez fűződő *Graduale* mostani kiadása és bemutatása akár a hamarosan hivatalosan is induló Reneszánsz Év nyitányának is tekinthető. Értékes és csodálatosan szép könyvet látni, kézbe venni, benne lapozni és olvasni mindig nagy élmény és öröm. Ezt a szellemi-lelki örömet köszönöm meg mindazoknak, akik a Mátyás-Graduale kiadásán fáradoztak. Köszönet Monok Istvánnak, Soltész Zoltánnénak, Földesi Ferencnek, Hapák Józsefnek, Badics Ilonának, Áment Lukács atyának és a két szkolának; valamint Szuba Jolántának és Rappai Zsuzsának, s végül, de nem utolsósorban Kocsis András Sándor elnök-vezérigazgató úrnak, a felelős kiadónak.

Kedves Vendégeink!

Mátyás-Graduale. Első olvasatra nehéz helyzetben vagyunk magával a címmel. Szekularizált környezetünkben ki tudhatja egyáltalán, mit jelent ez a szó, hát még azt, mit rejt a szó liturgiátörténeti háttere? A *graduale* a katolikus keresztény istentiszteleten az olvasmányok után a felolvasópult lépcsőjéről énekelt liturgikus ének, zsoltár. Később a gregorián neumákat és zsoltárszövegeket hordozó kódexet mondják röviden *gradualénak*. A Mátyás király és Beatrix királyné látogatta királyi kápolna gyönyörű liturgikus, istentiszteleti könyve volt ez a kódex, amelynek nem csupán a címlapját díszítették –

ahogy általában a többi korvináét –, hanem a címlap csodálatos miniatúrája mellett 46 nagyméretű és számos kisebb iniciáléval látták el. A kódex valamennyi lapja gondosan komponált művészi egység. Létrejöttét az 1480-as évekre teszik a szakemberek. Lelket emelő gregorián dallamait nemcsak a királyi pár hallhatta egykoron, hanem több mint ötszáz esztendő után most mi is, reményeim szerint ugyanolyan szépen, mint ők: Áment Lukács atya és a két szkola, a Pannonhalmi Főapátság Szkola és a Szent Márton Kamarakórus tolmácsolásában. Ahogy a *Graduale* értékes bevezető tanulmánya is, de a már eddig megjelent, *Gradualéhoz* kötődő szakirodalom is mutatja, tengernyit lehetne mondani róla, de ez most talán nem az én tisztem. Keletkezéséről, típusáról, képeinek elemzéséről és eredetéről a kiváló bevezető tanulmány és a kísérő elemzések bőséges információt adnak.

Amikor a Mátyás-Graduale tervéről hallottam, felmerült bennem a kérdés: miért adnak ki ma egy ilyen könyvet? Számos racionális oka van, ezt a kiadó minden bizonnyal mérlegelte. Úgy gondolom, hogy ez a kódexkiadás egyfajta nehezen megfogalmazható, körül nem írható vágyunkra ad választ. Általa, képei, kortörténeti tükre, a zsoltárok üzenete révén valami olyanról beszél ez a kódex, ami elillan az életünkől. Az ilyen kiadásokban is egy kicsit az „elveszett paradicsomot” keressük.

A Mátyás-Graduale kiadása ablaknyitás késő középkori múltunkra, arra a korszakra, amikor még zsidó-keresztény bibliai gyökereink, azaz európaiságunk és magyarságunk, és ami abban nyugodott, keresztény hitünk, egy vonalban húzódtak. Nyitás ez a kódex gyökereink irányában, hiszen ebben a kódexben zsoltárok, bibliai szövegek vannak. A *Vulgata* latin szövegében, melyet a művelt Európa akkoron még értett – Babits szavaival – „Jeromos egyesítette a zsidó és görög műveltséget”. (Lefordította a Bibliát latinra.) Műve, a *Vulgata*, döntő hatással volt az egész világirodalomra. „A próféták és Jóbok lelke ezen a kapun át ömlött a nyugati lélekbe.” Ma is kerestetik az a forrás és az a nyelv, amely mélyebbre, létünk gyökereihez vezet bennünket, és egy ilyen könyv kiadása erről is beszél.

Ez a kódex a királyi kápolna ékköve, imádságoskönyve volt. Isten tiszteletére, dicsőítésére szolgált, nem elsősorban esztétikai céloknak akart megfelelni. A történészek soha nem beszélnek Mátyás királyunk hitéről. Mátyás nem pusztán reneszánsz, humanista, hanem

keresztény reneszánsz és keresztény humanista uralkodó volt. Történelemkönyveink a politikust, a sikeres uralkodót írják le, belső életéről, lelkéről szinte soha nem szólnak, így arra csak töredékekből következtethetünk.

Mátyás király kapcsolatát az egyházzal gyakran azonosítják a Szentszékhez fűződő kapcsolatával, s egyház-hűségét, következésképpen keresztény mivoltát az egyházi javadalmak betöltései körüli viták során keletkezett, szándékosan dramatizált megnyilatkozásainak segítségével próbálják értelmezni. Az eljárás érthető, hiszen nehéz elvonatkoztatni a Szentszékhez küldött, gondosan megszerkesztett levelek, diplomáciai remekművek rendkívül meggyőző hangnemétől. Egyetlen példa elegendő erre: az 1462. év során, a Bosznia ügyében Rómába küldött levél, amit Mátyás nevében természetesen a pécsi püspök fogalmazott meg. Ebben a király rendkívül finoman, áttételesen megleckéztette a pápát, ám máskor, ha úgy vélte, fenyegetni is tudott. Volt olyan eset, amikor Mátyás a pápával azt tudatta, hogy kész a kettős keresztet hármassal keresztte alakítani, vagyis a latin kereszténységből a keleti egyházba átmenni, ha a pápa nem enged a követelésnek is beillő kérésének.

Más megszólaltatott források bár töredékesek, mégis jól tükrözik a keresztény és vallásos Mátyás király képét, akinek pietása/jámborsága minden humanista és reneszánsz forma mellett vagy ellenére őszinte volt, és igaz meggyőződésből fakadt. Apjától, Hunyadi Jánostól is ezt látta. Az egyházzal fűződő kapcsolatát nem kizárólagosan az időnként változó, sőt visszajára forduló egyházpolitikai tettei alapján kell megrajzolnunk, hanem személyes vallásosságának összetevői segítségével is. Mátyás király ez utóbbiak alapján nem keresztény humanista, hanem humanista keresztény, vagyis hívő keresztény volt mindvégig. Ez pedig már nem mondható el minden kortárs uralkodóról.

Mátyás király székesfehérvári temetésén „Ranzano Péter lucerai püspöknek, a tudós férfiúnak, a nápolyi követnek adatott az a megbízás, hogy a szertartás alatt a királyt magasztalja. Dicső tetteiről eléggé ékes és hosszú beszédet mondott. Az országtanács és az összes főpap helyeslése közben részletesen kifejtette, hogy Mátyás királyt mint a keresztény világ védelmezőjét, legyőzhetetlen fejedelmet, s aki a római egyházért mindig hatalmas érdemeket szerzett, joggal a szentek közé kellene iktatni.” Ranzano Péter óhaja, miszerint Mátyást „joggal a szentek közé kellene iktatni”, ugyan túlzás volt, ám rá-

irányíthatja a figyelmet a gazdag személyiségű uralkodó hitére, keresztény mivoltára. Meggyőződésem, hogy a Mátyás-Graduale nem csupán egy gazdag reneszánsz és humanista uralkodó igényességéről, anyagi tehetségéről szól, hanem hitéről, értékrendjéről is tanúskodik.

A Graduale történetének tudományos feltárásán – többek között – bencés tudósok, Radó Polikárp és Szigeti Kilián is dolgoztak, így valamiképpen a dolgok rendjébe illik, hogy mindkettőjük tanítványa, Áment Lukács atya, és az ő tanítványai, a bencés skola, illetve a bencés diákok Szent Márton Kamarakórusa énekelte a Graduale gregorián énekeit. Mátyás király iránti tiszteletemet is leróva, akinek Szent Márton monostora későgót kerengőjét is köszönheti, megtiszteltetés számomra, hogy méltathattam Önöknek a Mátyás-

Gradualét. Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Várszegi Asztrik OSB
asztrik@osb.hu

Mátyás-Graduale: *D* iniciálé. Pünkösd utáni 4. vasárnap.
Országos Széchényi Könyvtár,
Cod. Lat. 424. fol. 103^r

„VESZEDELMES OLVASMÁNYOK” EROTIKUS ILLUSZTRÁCIÓK A 18. SZÁZADI FRANCIA IRODALOMBAN

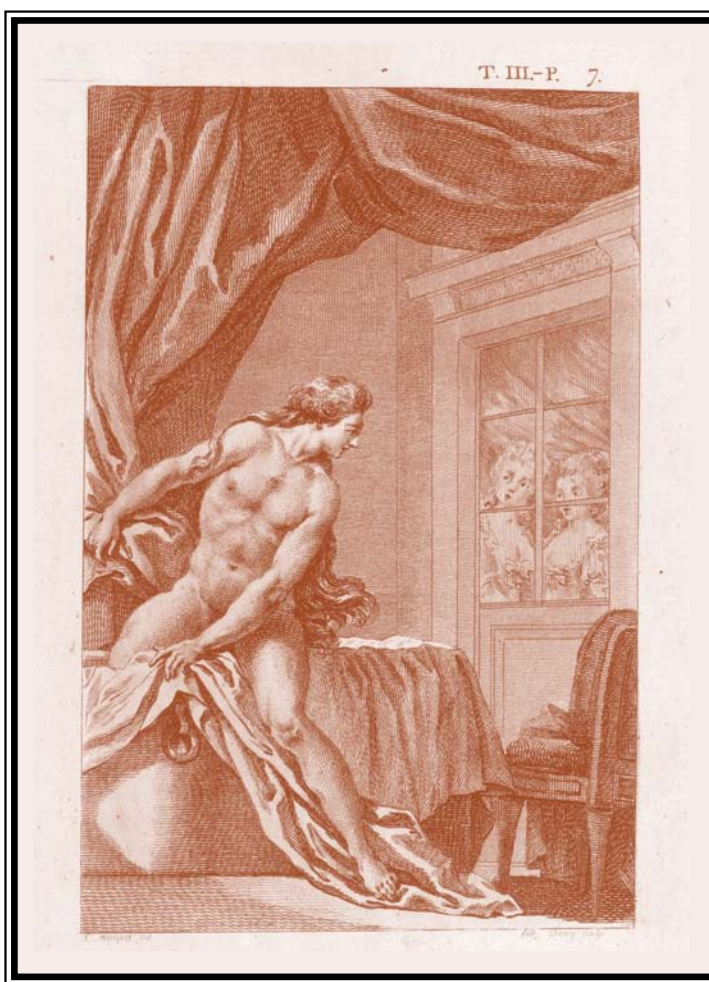
Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban,
2007. szeptember 14.–december 15.

Az Országos Széchényi Könyvtár saját rendezésében, nagy számú külföldi kiállítási tárggyal vállalkozott egy első látszatra kevés magyar vonatkozást mutató téma

áttekintő bemutatására. Ha azonban végignézzük a közreműködő gyűjtemények listáját, nem szólva magukról a kiállított tárgyakról, mégsem állíthatjuk egyértelműen, hogy a 18. században oly népszerű erotikus ábrázolások hazai recepciójának semmiféle nyoma nem maradt. Bátran kijelenthetjük, hogy a majd kétszáz műtárgyat felvonultató kortörténeti kiállítás legizgalmasabb és legértékesebb darabjai éppen valamelyik régi vagy új magyar gyűjteményből származnak. Első helyen Tony Fekete magángyűjteményét kell kiemelni, amely a világ legjelentősebbjeinek egyike. Nagyvonalú támogatásával olyan könyvritkaságok is láthatók voltak, amelyekből mindössze egy példány létezik. A gyűjteményéből származó több mint félszáz könyvnek és jónéhány kisebb metszetnek köszönhetően a kiállításra színvonalas és értékes anyag gyűlt össze, ami nagyban elősegítette az erotikus illusztrációk 18. századi fejlődésének sokrétű bemutatását. Második helyre a 18. század második felében alapított magyar főúri könyvtárból származó könyveket kell tenni. Az aradi Bibliotheca Judeteana „A. D. Xenopol”-ban őrzött Csáky–Erdődy-gyűjtemény kissé megviselt, ám annál izgalmasabb kötetei szép, gáláns-rokokó illusztrációik mellett kultúrtörténeti jelentőségük miatt kerültek bemutatásra.

A legjelentősebb 18. századi magyarországi francia könyvgyűjtemény darabjait, amelyek között szintén nem egy ritkaság található, először láthatta a közönség. A kiállítás témájához jól illeszkedő és nívós metszetanyagot bocsátott a könyvtár rendelkezésére a Szépművészeti Múzeum. A több mint húsz gáláns metszet az erotikus ábrázolás rokokó finomságát, harmóniáját és humorát kvalitásos alkotásokon keresztül érzékeltette. Olyan neves metszők műveit sikerült kiválogatni a Szépművészeti Múzeum gyűjteményéből, akik

a visszafogottabb gáláns tematika mellett erotikus, pornográf-illusztrációk szerzőiként is ismertek, és alkotásaikat a kiállított könyvek oldalain szintén felfedezhettük. A kiállítás különlegessége volt annak a metszetsorozatnak hat darabja, amely La Fontaine gáláns meséihez készült. A Larmessin-sorozat eredetileg

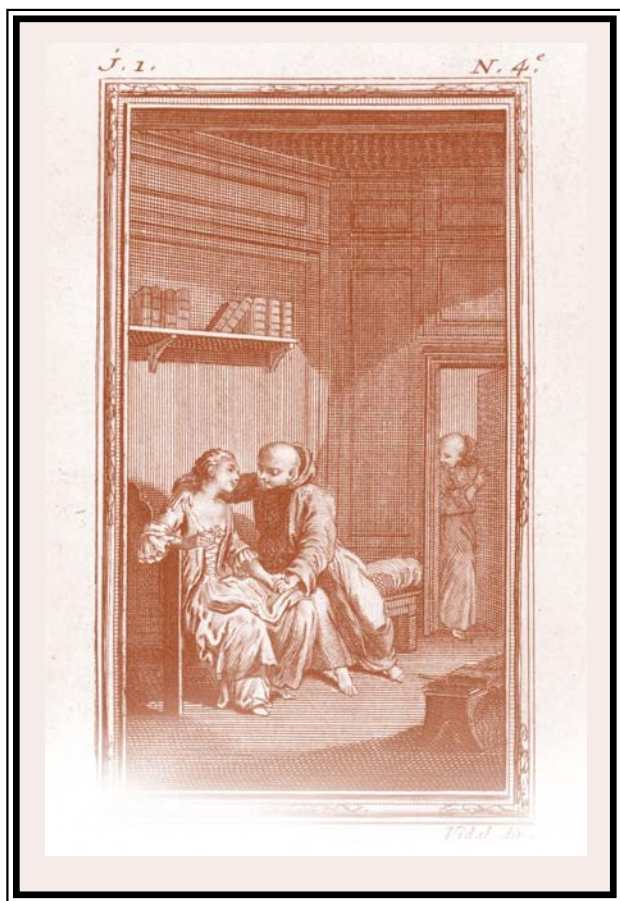
Voltaire: Romans et contes de M. de Voltaire.

[Voltaire regényei és meséi.]

À Bouillon, aux dépens de la Société Typographique,
1778. 3. kötet, 7. oldal, Arad, Bibliotheca Judeteana
„A. D. Xenopol” 34269/ 3 (Csáky-Erdődy gyűjtemény)

38 nagyméretű metszetből állt, és nemcsak mint nagyszabású vállalkozás, hanem a közreműködő művészek száma és jelentősége miatt is hozzájárult ahhoz, hogy a *Verses mesék és elbeszélések* című gyűjtemény a korszak

új ikonográfiai forrásává váljon. Ezt bizonyítják a mű különböző, gazdagon illusztrált kiadásai is, amelyek szintén magyar gyűjteményekből származnak. A La Fontaine-illusztrációk népszerűségének igen érdekes példáját az Iparművészeti Múzeumban őrzött egyik porcelánszelence is bizonyítja. A rokokó pajkoságát hűen tükrözi az éjjeli edényen ülő hölgy alakjában megformázott dobozka, amelyet ha felnyitunk, a fedő belső lapján „A róka a bíró előtt” című

Giovanni Boccaccio: Contes de J. Bocace.

[Boccaccio meséi.]

À Londres, 1779. 1. kötet, 122. oldal, Arad, Biblioteca Judeteana „A. D. Xenopol” 34312/1 (Csáky-Erdődy gyűjtemény)

La Fontaine-mese egyik jelenete látható. Az Iparművészeti Múzeumból kölcsönként műtárgyak kiválasztásában több szempont játszott közre: egyfelől érzékeltetni szerettük volna a rokokó művészetnek a műfajok egyenrangúságát megvalósító szemléletét, tematikai és formai egységét. A könyvművészet korabeli rangját mutatja, hogy a kor jellegzetes kis metszetei, a vignetták díszítő motívumai megtalálhatók voltak a gáláns metszeten, például szolgálva a mindennapi élet tárgyainak díszítéséhez is, legyen az egy dohányreszelő, szelence, miniatűr, portré, legyező stb. A témák, motívumok átvételére utal a „Menyasszony ágyba fektetése” című Moreau le Jeune-metszet nyomán készült

porcelán szoborcsoport. A finoman kivitelezett, részletekben gazdag metszet sikerét mutatja, hogy a mozgalmas, sokalakos kompozíciót porcelánban újraformálták. A korabeli kritika egyébként szabadosnak ítélte a Moreau le Jeune-képet: nem azért, amit valójában látnunk, hanem azért, ahogyan láttatja a jelenetet. A kortársak számára jól kiolvasható szándék erkölcsstelensége a mai néző számára már nehezebben fejthető fel.

A kiválasztott iparművészeti tárgyak közül több is a 18. század végére elterjedő új olvasási szokásokat idézte meg. Különösen a női olvasók körében népszerű regényolvasást – beleértve az erotikus tematika gazdag kínálatát – ábrázolták előszeretettel festményeken, metszeten, könyvillusztrációkon. E magányos szórakozás kedvelt színtere a hálószoba, a budoár vagy a kert egyik zuga. Az olvasás kényelmét szolgáló bútorok között leggyakrabban a kényelmes fotel, kanapé, ágy szerepel, amelyek közül néhány jellegzetes típust az Iparművészeti Múzeum francia bútorai szemléltettek.

A magyar gyűjteményekben rejtőzködő ritkaságok felfedezése igen hosszú kutatómunkát igényelt. Hasonlóképpen nehéz feladat volt feltérképezni, hogy Európában mely könyvtárak rendelkeznek jelentős 18. századi illusztrált erotikus könyvállománnyal. Elsősorban azokból a nagy nemzeti könyvtárakból lehetett kiindulni, amelyek egykor köztudomásúan létrehoztak egy zárt, erotika-anyagot is magukban foglaló különgyűjteményt, hiszen ez garantálta a kötetek épségét, az illusztrációk hiánytalanságát. Legismertebb a Bibliothèque nationale de France „Enfer” elnevezésű különgyűjteménye és a British Library Private Case-c. Gazdagságukat annak köszönhetik, hogy évszázadokon keresztül következetes szigorral zárták el a cenzúra által betiltott műveket, különös tekintettel az erotikus illusztrációkra, és egészen a huszadik század második feléig szigorúan szabályozták a hozzáférést. Végül azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a 18. század folyamán e két országban jelent meg legnagyobb mennyiségben az erotikus és pornográf irodalom. Az Európában mindenütt szigorúan tiltott kiadványok nem maradtak fenn túl nagy példányszámban. A tiltottságuk és ritkaságuk miatt egyre értékesebbé váló kötetek – vagy legalábbis illusztrált oldalaik – a kevésbé szigorúan őrzött gyűjteményekből fokozatosan eltűntek. A kivételek közé tartozik az Osztrák Nemzeti Könyvtár, amelyik igen gazdag erotikagyűjteménnyel rendelkezik, noha ezt sohasem kezelték különgyűjteményként. Eredeti elképzelésünk szerint a kiállítás anyagát, amely teljes áttekintését kívánta nyújtani a 18. századi illusztrált francia erotikus irodalomnak, túlnyomórészt a Bibliothèque nationale gyűjteményére támaszkodva állítottuk össze. Minthogy azonban 2007 őszére a Bibliothèque nationale maga is az Enfer történetét és állományát bemutatni szándékozó kiállítást tervezett,

Du Buisson: La table de la volupté ou les quatre parties du jour.

[A gyönyör tablója, avagy a nap négy része.]

À Cythère, 1771. 60. oldal, Arad, Biblioteca Judeteana „A. D. Xenopol” 18526 (Csáky-Erdődy gyűjtemény)

végül igen kevés könyvet kölcsönözhattünk Párizsból, és közülük többet csupán 19. századi reprint kiadásban kaptunk meg. Hasonlóképpen nehézségekbe ütközött az együttműködés a British Libraryvel. Az egykori Private Case-ből kiválasztott, meglehetősen ritka műveket csupán az illusztrációk fotómásolatán keresztül tudtuk bemutatni.

A nagy európai könyvtárakból származó, változó színvonalú és hiányos anyagot azonban jól egészítette ki a magyarországi vagy magyar vonatkozású gyűjtemények kínálata. Ennek köszönhető, hogy végül csak kevés, művészi értéke vagy kortörténeti jelentősége miatt fontos könyvről kellett lemondanunk, és összességében sikerült megvalósítani e Magyarországon kuriózumnak számító téma áttekintő bemutatását.

Az illusztrációs műfaj 18. századi felvirágzásában kitüntetett jelentőségű az erotikus irodalom egyre növekvő népszerűsége az olvasói elit körében. Erotikus töltetű regényt, elbeszélést vagy versgyűjteményt illusztrációkkal megjelentetni egyike volt a legjobb befektetésnek, ettől vált egy könyv igazán kelendővé. Az illusztrációk jelentősége a század közepére olyannyira megnőtt, hogy az olvasók elvárása szerint szerepeltetésük erotikus témájú kiadványokban szinte elengedhetlenné vált. Ennek megfelelően egyre-másra jelentek meg az utánnyomás-

ban, vagy egyszerűen olcsóbban előállított, gyakran igen gyenge színvonalú könyvek. E hallatlanul gazdag korpusz tehát nemcsak attól heterogén, hogy a gáláns és libertinus változatok (a finoman sejtető és a nyílt vagy egyenesen pornográf) egymás mellett fejlődtek és hatottak, hanem széles skálán mozgó művészi minőségük miatt is. Ez utóbbi azonban nem befolyásolta eladhatóságukat. Kétségtelen tény, hogy művészi értelemben az 1750–1775 közötti időszakban születtek a legnívósabb illusztrált erotikus könyvek, és a század végére a piaci elvárásoknak megfelelő igénytelenebb pornográf alkotások kerültek túlsúlyba.

Nem szabad ugyanakkor azt sem figyelmen kívül hagyni, hogy az erotikában milyen jelentősége volt a képi hagyománynak. A libertinus metszetek egyik forrása az antik példákat követő reneszánsz művek, a másik pedig a korszak gáláns metszeteinek helyszínei, elsősorban enteriőrei és kellékei. A 18. század erotikus illusztrációinak egy tekintélyes hányada a legmagasabb művészi színvonalat képviseli, és méltó helye van a francia grafika történetében. A korszak művészeinek rugalmas viszonyát az erotikus tematika különböző merészségű megjelenítéseihez mi sem bizonyítja jobban, mint azoknak a példája (lásd Gravelot), akik felkérésre például Boccaccio Dekameronjának ugyanahhoz a ki-

adásához készítettek egy ún. „fátyol nélküli“ változatot is. A kiállítás koncepciójának kidolgozásakor mindezeket a szempontokat véve figyelembe kiindulópontként meghatároztuk, hogy milyen kontextusban kívánjuk a tematikailag, formailag, minőségileg gazdag anyagot a nézők elé tárni.

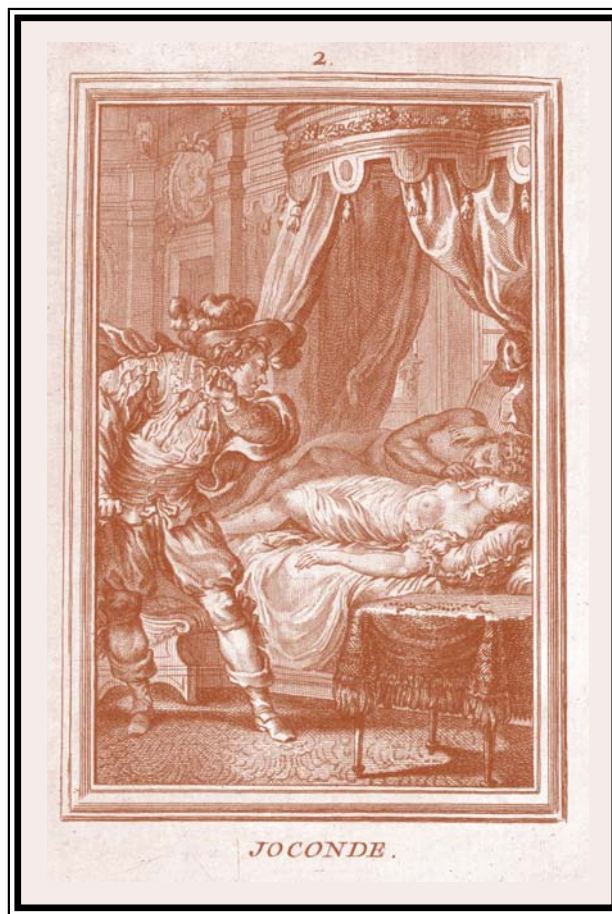
Első helyre a művelődéstörténeti megközelítés kívánkozik, nevezetesen, hogy a 18. századi francia irodalomban sajátos színpoltot jelentő illusztrált erotikus könyvek hogyan voltak hatással az olvasási szokások átalakulására, a könyvkiadás és -kereskedelem fejlődésére, és nem utolsósorban magára az irodalomra és a képzőművészetre.

Másodsorban fontos volt leszögezni, hogy az erotika fogalmába – a tárgyalt korszakot illetően – a legkifinomultabb sejtetést és a legnyíltabb, már semmit sem a képzeletre bízó ábrázolást, mint két végpontot egyaránt beleértjük, mert a 18. századi francia művészet az erotikának minden árnyalatát képes volt szavakban és képekben megjeleníteni.

Edmond Goncourt, a 18. századi művészet legismertebb népszerűsítője a rokokót a „vignetta századának” nevezte. A technika tökéletességét, a virtuóz és rafinált rajzot, az aprólékos kidolgozottságot dicsérte. Számára a vignetta a 18. század esztétikájának megtestesítője, amely „stílussá nemesítette a *csinosat*.” Amint azt Gellér Katalin, a kiállítás művészettörténész szakértője megfogalmazta, a 18. század könyvművészete is a korszak általános díszítő szemléletét tükrözi; a könyv küllemének, díszítettségének a benne foglalt értékes tartalmat kellett megjelenítenie. A képeket övező keretdísz sem csupán díszítő kellék, egységet alkot a történetet mesélő képpel. A korszak felfogásában a könyv tartalom és díszítés, amelyben az ideológikus és a dekoratív funkció egységet alkot.

Az első teremben kiállított illusztrált könyvek a 18. század második felének legkiemelkedőbb alkotásai közé tartoznak (Montesquieu: *Temple de Gnide*, Choderlos de Laclos: *Les liaisons dangereuses*, Voltaire: *Romans et contes* stb.). A már említett La Fontaine- és Boccaccio-művekhez készült különböző illusztrált kiadások pedig a kiindulópontot jelentették. A *Verses mesék és elbeszélések*, valamint a *Dekameron* nagy hatást gyakorolt a korszak illusztrációs művészetére. Nem kevésbé fontos kiemelni Nicolas Edme Restif de la Bretonne, mint a világirodalom egyik legtermékenyebb szerzőjének műveire készült szellemes, saját világot teremtő illusztrációit. Restif a könyvírás, nyomtatás és terjesztés minden lépését gyakorolta, és azon kivételek közé tartozott, aki a legapróbb részletekig beleszólt az illusztrátor munkájába. Az ábrázolt témák is új utat jelöltek ki: a tiszta erkölcsű vidék–bűnös nagyváros ellentétpárban ábrázolta a vidékről a nagyvárosok felé való tömeges elvándorlás negatív következményeit.

A kiállítás második tematikai egysége a gáláns-libertinus könyvek olvasóinak világát, az olvasást magát, és a legnépszerűbb illusztrált olvasmányok fajtáit helyezte

Jean de La Fontaine: Contes et nouvelles en vers par M. de La Fontaine.

[La Fontaine erotikus meséi és novellái versekbe szedve.]
Londres, é. n., a „Joconde” című sorozatból a 2. metszet
Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár, Hf. 4461

középpontba. Törekedtünk továbbá figyelembe venni az illusztrált művek keletkezésének kronológiáját is, noha ezt a szempontot, mint ahogy a tematikus bemutatást sem lehetett következetesen érvényesíteni. Célunk az volt, hogy vezérfonalat adjunk a látogató kezébe, amely eligazít ennek a sokrétű, gazdag jelentéstartalmú anyagnak a befogadásában.

Az erotikus ábrázolásokon gyakran szerepel maga a könyv, amely több funkciót is betölt: utal a cselekményre, a szereplők érzelmeire, lelkiállapotára; a hölgyek épp olvassák, vagy a történet keltette izgalmak során elejtik, esetleg kinyitva hever az ágy mellett. A művészek az olvasmány keltette hatást szintén gyakran érzékeltetik. A szórakoztató, esetleg tiltott olvasmányba merülő nemcsak megleszi a festő, hanem mintegy „kibillent” passzív helyzetéből, érzékeltetve, hogy ő is hősnője lehet az olvasmányaihoz hasonló történetnek.

A libertinus szerzők előszeretettel nyúltak az írás aktusának ábrázolásához is, ami több címképpen megjelenik (Gervaise de Latouche: *Mémoires de Saturnin*). Tudjuk, hogy a libertinage a 18. századi regényben alapvető ösz-

szefüggésbe hozza az erotikát az írással: a libertinus hős nem elégszik meg azzal, hogy a test felett uralkodjon, a nyelvi uralmat is meg akarja szerezni, főleg az íráson keresztül (Mirabeau: *Le libertin de qualité*).

Az erotikus illusztrációk fontos, de kevésbé hangsúlyozott jegye a humor, amely az antiklerikális szatírától a forradalmi gúnyiratig mindenütt jelen volt, s talán ez az, ami leginkább közös vonása ennek a rendkívül heterogén irodalmi termésnek. A libertinus irodalomban már a 17. században fontos szerepet töltött be a paródia. Groteszk tükörképét adni mindannak, ami a hivatalosan elfogadott műveltséghez tartozott, elsősorban egy olyan ellenkultúra felépítésével volt lehetséges, amelynek meghatározó értéke a szexuális felszabadultság (*Les heures de Paphos, L'art de péter*).

Külön tematikai egységben foglalkoztunk az egész illusztrációs műfajt átható antiklerikalizmussal. A francia felvilágosodás koraként jellemzett időszak szellemiségének lényegéhez tartozott az egyház és a vallás fölött mondott súlyos és erőteljes ítélet. Nem meglepő, hogy a libertinus-pornográf irodalomnak egyik legkedveltebb témája az egyház „leleplezése” volt: minden csak szenteskedés, képmutatás, ami a kolostorok züllött életét hivatott eltakarni. A papság, a szerzetesek, az apácák bűneinek és lelki gyötrelmeinek bemutatása kiapadhatatlan forrása volt a francia irodalomnak, amelyből remekművek (Diderot: *Az apáca*) és kétes irodalmi értékű, trágárgató regények (Gervaise de Latouche: *Portier des chartreux* – A karthauzi portás) egyaránt születtek. Szinte alig találunk olyan művet, amelyben az egyházzellenes vagy istenkáromló tematika fel ne bukkanna.

Végül külön teret szenteltünk az erotikus könyvek üldözésének. A hatalom szemszögéből különösen veszélyesnek ítélt erkölcsellenes irodalmat számon tartani, ellenőrzés alá vonni a század utolsó harmadára mindinkább kilátástalan célkitűzéssé vált. A tilalmi listák – köztük a kiállításon is látható 1784. évi II. József-féle jegyzék a legmocskosabbnak ítélt könyvekről – azt mutatják, hogy a hatalom számára lehetetlenség volt minden engedély nélkül megjelenő, erotikus műről tudomást szerezni. Az indexre tett munkák köre ugyan folyamatosan bővült, de az olvasók tájékozottságával nem lehetett felvenni a versenyt. Az 1784. évi lista alapján a kiállítási tér közepén felállított „titkos kabinetben”, elzártan bemutatott kötetek semmivel sem tűnnek „veszedelmesebbnek”, mint a körülötte lévő tárlókban látható Andréa de Nerciat és Sade márki regényeihez készült illusztrációk.

A kiállítás mintegy végpontját jelentő pornográf alkotások számának növekedése ugyanakkor egybeesik a forradalommal, és annak széles skálán mozgó könyvtermésével. A forradalom első éveiben meghatározóak a politikai hangolású, szatirikus regények, gúnyiratok. 1789 és 1792 között legalább kétszáz gúnyirat és szabad elbeszélés látott napvilágot. A teljes pornográf termésnek csaknem felét a politikai színezetű írások tették ki. A gyenge minőségű, illusztrált kiadványok a királyellenes politikai propaganda céljait jól szolgálták. Az egyház képviselőinek teljes lejáratása pedig már-már kötelező adaléka volt minden ilyen típusú kiadványnak.

Noha a 18. század még nem ismerte a pornográfia mint külön kategória fogalmát, az itt látható illusztrált könyvek jól mutatják azt a folyamatot, ami a 19. század első

Restif de la Bretonne: Les contemporaines par – gradation ou aventures de jolies – femmes de l'âge actuel, suivant la gradacion des principaus etats de la société.

[A jelen kor hölgyei sorba rakva, avagy korunk szép hölgyeinek kalandjai, a legfontosabb társadalmi osztályok szerint rangsorolva.]

À Paris, chez Bélin Imprimé à Leipsick, par Büschel, 1784., 37. kötet, 122. oldal, Arad, Biblioteca Judeteana „A. D. Xenopol” 34433/ 7 (Csáky-Erdődy gyűjtemény)

felében szükségessé tette ennek megalkotását. A modern értelemben vett pornográfia szerepe, funkciója abban a folyamatban alakult ki, amelynek során egyre nagyobb mennyiségben, egyre gyengébb színvonalon, és mindinkább öncélú tartalommal, a kultúra demokratizálódásának következményeként mind többekhez jutott el, és így lényegében tömegtermékké vált. Ez azonban egy gyökeresen új korszak más alapokon nyugvó mentalitásának feltárásába vezetne át bennünket.

Granasztói Olga
golga@t-online.hu

NEMZETI EREKLYEHELY

2006. július 6-án *Nemzeti Erekllyehely* névvel állandó kiállítás nyílt az Országos Széchényi Könyvtár főbejárati szintjén. A külön erre a célra kialakított helyiségben évente négy, nemzeti öntudatunk szempontjából kiemelkedő jelentőségű dokumentum kerül bemutatásra. Számos európai nemzeti könyvtárban létezik hasonló, népszerű kiállítási forma. A *Nemzeti Erekllyehely* létrejöttében nagy szerepe volt annak az erősödő társadalmi igénynek, hogy az állampolgárok gyakrabban és eredetiben is láthassák a magyar művelődéstörténet kiemelkedő darabjait. Megnyitása óta a kiállítóterben a következő kincseket mutattuk be.

PHILOSTRATUS-KORVINA

Az egyik leggazdagabban díszített korvinában (Cod. Lat. 417.) található művek szerzője/szerzői a Lémnos

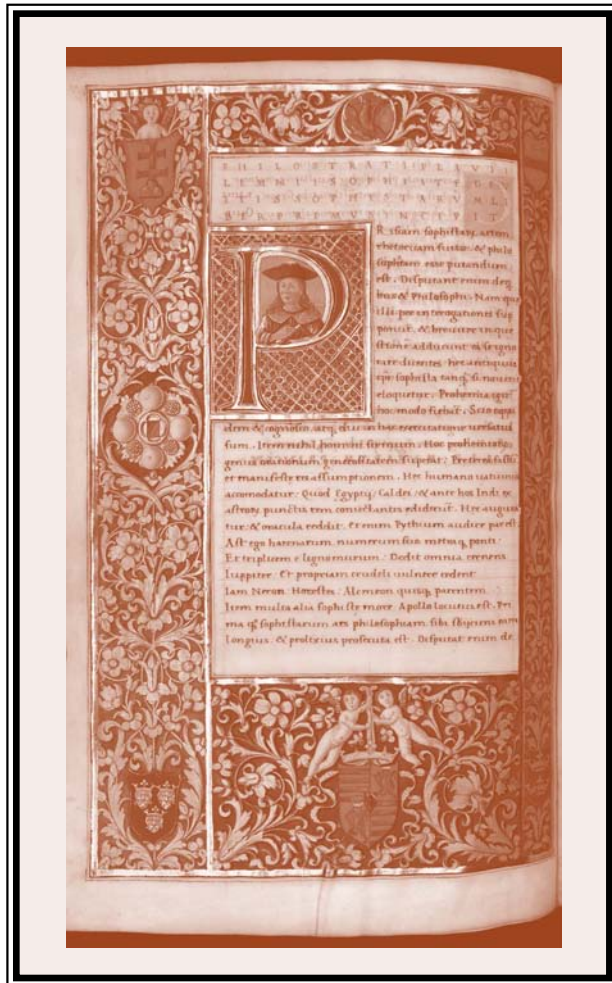
szigetéről származó Philostratos család tagjai voltak (2–3. század), életükről és a köztük fennálló rokonsági viszonyokról nem tudunk pontosabb adatokat. Az első munka a Trója alatt szereplő hősök jellemrajza, tetteik elbeszélése. A második görög és római tudósok, szónokok élete, a harmadik mű szerelmes leveleket tartalmaz, az utolsó egy nápolyi képtár 34 festményének leírása. Mindegyik munkát Mátyás király udvari humanistája és történetírója, Bonfini fordította latinra. A kódex illuminálása Firenzében készült Boccardino il Vecchio műhelyében.

A korvinát 1513-ban Johannes Gremper, bécsi humanista szerezte meg II. Ulászlótól, tőle Johannes Cuspinianushoz, majd Johannes Fabrihoz került. Az Österreichische Nationalbibliothekből a velencei egyezmény keretében 1932-ben került az Országos Széchényi Könyvtárba. A kiállítást Zsupán Edina rendezte.

CHRONICA HUNGARORUM.

AZ ELSŐ MAGYARORSZÁGON NYOMTATOTT KÖNYV

Az első Magyarországon nyomtatott könyv Hess András budai műhelyében látott napvilágot 1473-ban. Gutenberg 42 soros Bibliájának elkészülte után mintegy két évtizeddel a nyomdászat ilyen korai (bár nem hosszú életű) magyarországi megjelenése figyelemreméltó eseménynek számít. Hess kiadványát csak a német nyelvterületen, Itáliában, Franciaországban és Németalföldön készült nyomtatványok előzték meg. Hess 1471-ben érkezhetett hazánkba és 1472 nyarán kezdhetette meg a Budai Krónika néven is ismert mű elkészítését. A munka tíz hónapig tartott. Hess nyomdászati ismereteket és öntött betűket hozott magával. Papírt valószínűleg Vitéz János prímás támogatásával szerzett a Velencei Köztársaság területéről. A berendezést nyilván helyi iparosok segítségével állította össze, és a szedést maga végezhette. Valószínűleg egyszemélyes műhellyel rendelkezhetett. A Magyarok Krónikája (*Chronica Hungarorum*) több történeti mű összeolvasztása révén jött létre. Első része egy 14. századi krónikakompozíció, amely a hun történetet is magába foglalva a magyarok történetét a honfoglalástól Károly Róbert uralkodásáig, egész pontosan 1334-ig tárgyalta. A Budai Krónika második szövegegysége Károly Róbert uralkodásának végét, az 1335–1342 közötti

korszak eseményeit, a király temetésének leírását tartalmazza. A harmadik egység Nagy Lajos király történetét taglalja trónra lépte és halála között (1342–1382). A negyedik egység az 1382-től 1468-ig tartó időszak (Nagy Lajos halála és Hunyadi Mátyás moldvai hadjárata között eltelt évek) uralkodóival kapcsolatos adatait és családi vonatkozásait ismerteti. A kiállítást Ekler Péter rendezte.

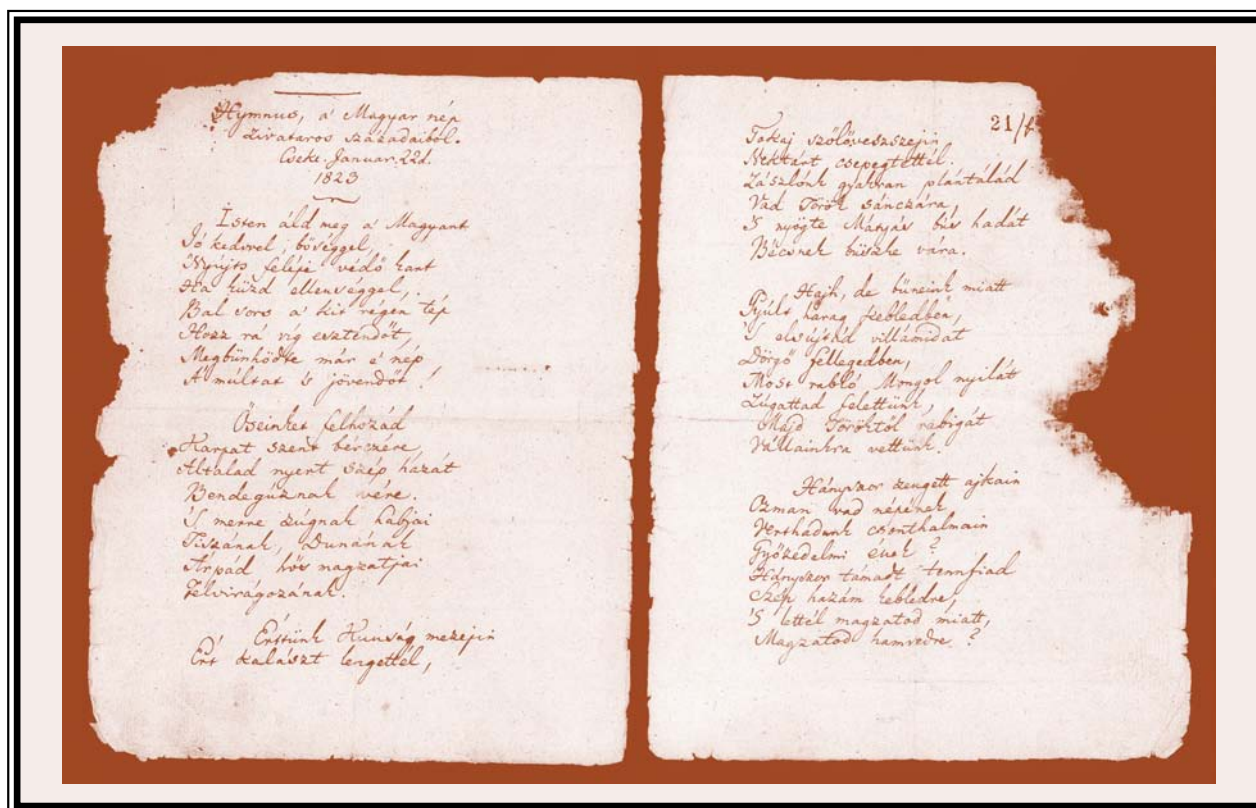
HIMNUSZ

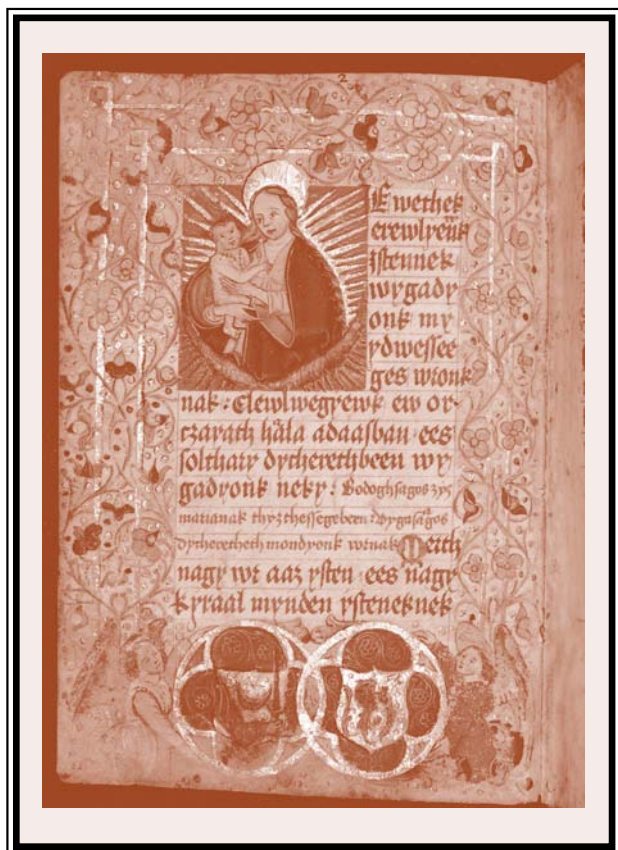
Magyarországon a 18. század végéig többnyire az egyházi népénekekből választották ki azokat a közösségi énekeket, amelyek az ünnepélyes alkalmak néphimnuszának szerepkörét töltötték be. A 19. század elejétől az osztrák kormányzat egységesen Joseph Haydn császárhimnuszát szerette volna meghonosítani az állami ünnepségeken, de a „Gott erhalte” nemzeti nyelvű változata a Haydn-dallam szépsége ellenére sem tudott tartósan meggyökeresedni. A reformkor hazafias légkörében a Nemzeti Színház igazgatója két nyilvános zeneszerzői pályázatot is hirdetett magyar szövegű és dallammintázatú néphimnusz életre hívására, Vörösmarty Szózatának és Kölcsey Hymnusának megzenésítésére. A pályanyertes alkotások – Egressy Béni Szózata és Erkel Himnusza – rövid idő alatt elterjedtek az országban, s Erkel remekműve a kiegyezés korára az

egész magyar nyelvterület énekelte himnuszává vált. Napjaink legismertebb nagyzenekari változata 1938-ban keletkezett Dohnányi Ernő hangszerelésében. A Himnusz jogállása 1989-ben nyert megnyugtató törvényi rendezést – amikor ma halljuk és közösen énekeljük, zenei örökségünk nemzedékeken át megőrzött, megtartó erjű nemes hagyományát tiszteljük benne. A himnusz-történeti kiállítás – középpontjában Erkel Ferenc Kölcsey versére komponált zeneművével – a Zeneműtár Joseph Haydn-, Erkel Ferenc- és Dohnányi Ernő-gyűjteményének legbecesebb darabjait mutatta be. A kiállítást Szőnyiné Szerző Katalin, Rózsáné Kelemen Éva és Illyés Boglárka rendezte.

FESTETICS-KÓDEX

A Festetics-kódexet 1493 körül másolták a pálosok nagyvászonyi kolostorában, amelyet Kinizsi Pál alapított egy évtizeddel korábban, 1483-ban. A kódex magyar nyelvű imádságoskönyv, amely a magánáhitatot szolgálja, szemben a mise vagy a zsoltosma keretében közösségben végzett imádsággal. A különböző szerzetesrendekhez köthető nyelvemlék-kódexeinket elsősorban apácák számára állították össze, ugyanakkor ismerünk világiak magánhasználatára írt köteteket is. Ilyen a Festetics-kódex is: Kinizsi Pál felesége, Magyar Benigna számára készült. Kéziratunk történetéhez

szorosan kapcsolódik egy másik magyar nyelvű imádságoskönyv, a Czech-kódex. Ezt szintén a vázsonyi pálosok másolták Magyar Benigna számára 1513-ban. Mindkét kötet kisméretű, ami rendeltetésükkel magyarázható: mivel mindennapi, egyéni használatra készültek, fontos volt, hogy tulajdonosuk könnyen magánál hordhassa őket. A két könyv arról tanúskodik, hogy Kinizsi Pál felesége – férjével ellentétben – tudott olvasni. A Festetics-kódex Szűz Mária kis zsolozsmája és a magánáhitatot szolgáló imádságok mellett az Itáliából kiinduló humanizmus meghatározó alakjának, Petrarcanak hét bűnbánati zsoltárát, valamint János evangéliumának elejét tartalmazza. A kötet nyelvemlék voltán felül díszítettsége miatt is becses emlékünke: a reneszánsz stílusú illumináció annak a budai könyvfestőműhelynek a hatását mutatja, amelynek több korvina díszítését is tulajdoníthatjuk. A kódex további sorsáról mindössze annyit tudunk, hogy valamikor a 18. század végén a Festetics család kezébe került, majd 1947-ben az Országos Széchényi Könyvtárba került. Nevét a Festetics családról kapta. A kiállítást Kertész Balázs rendezte.

TABULA HUNGARIAE. HAZÁNK ELSŐ NYOMTATOTT TÉRKÉPE

Méltó helyére került hazánk első nyomtatott térképe, egyik leghíresebb írott történelmi emléke, a *Tabula*

Hungariae néven ismert Lázár-féle térkép, amelyet 2007. június 19-én az UNESCO Világemlékezet Bizottsága 38 mű társaságában felvett a *Memory of the World* remekművei közé. A *Tabula Hungariae* 1528. május közepén Ingolstadtban jelent meg. E mappát évszázadokon keresztül csak leírásokból ismerhették a kutatók és az érdeklődők, míg 1880-ban váratlanul elő nem bukkant az ismeretlenség homályából. A híres bibliofil gróf, Apponyi Sándor vásárolta meg, és más ritkaságokkal együtt 1925-ben az ő adományaként került az Országos Széchényi Könyvtár régi és ritka könyveket őrző gyűjteményébe.

A *Tabula Hungariae*-térkép kéziratát készítő Lázár ma joggal tekinthetjük a magyar térképészet „Anonymus”-ának, mivel életéről, iskolázottságáról igen kevés ismerettel rendelkezünk. Bizonyos, hogy magyar volt, ám nem végzett egyetemet, kéziratának nyomtatásban való megjelenését nem érthette meg. Lázár kéziratát Johannes Cuspinianus, a bécsi egyetem rektora, a Magyarországon gyakran megforduló diplomata találta meg és vitte Bécsbe. Az eredeti kéziratot a ma ismert formára Georg Tannstetter, a bécsi egyetem tanára szerkesztette át, ő adott neki címet is, s talán ő készítette a latin és német nyelvű országleírásokat is. A térkép fametszetes nyomódúcát Ingolstadtban Petrus Apianus nyomdájában készítették. A nyomódúcra a több mint 1200 településnév az úgynevezett stereotypia eljárásával került fel, és ezt az új, korszerűnek mondható nyomtatási technológiát a világ éppen Petrus Apianusnak köszönheti. Ma a *Tabula Hungariae* az első teljes térkép, amely egykor a fenti módszerrel készült. A kiállítást Plihál Katalin rendezte.

ÁRPÁD-HÁZI SZENT ERZSÉBET EMLÉKE RÉGI KÖNYVEK LAPJAIN

2007-ben emlékeztünk meg Árpád-házi Szent Erzsébet születésének 800. évfordulójáról, s szeptember 16. és 22. között került megrendezésre Budapesten a Városmisszió programsorozata. E két esemény tiszteletére volt látható az Országos Széchényi Könyvtárban 2007. szeptember 11-től 29-ig az „Árpád-házi Szent Erzsébet emléke régi könyvek lapjain” című kiállítás. Ereklüként a 13. századi szerző, Jacobus de Voragine hatalmas, a szentek életrajzát tartalmazó művének német nyelven kiadott, színezett fametszetekkel díszített kiadását láthattuk, amit Anton Koberger 1488-ban nyomtatott Nürnbergben. Az eredetileg latin nyelven írt hatalmas munka rendkívüli népszerűségét mutatja, hogy ezer fölötti kéziratát ismerjük, az Országos Széchényi Könyvtárban is található két 14. századi kézírata, amelyekből másolatot láthattunk a kiállításon. A többi vitrinben Szent Erzsébet életéhez kapcsolódó

művekből, kódexekből, nyomtatott könyvekből, újabb kori kéziratokból és az Árpád-házi szent képi ábrázolásaiból láthattunk összeállítást a középkortól a 19. század végéig. Zenei háttérként Liszt Ferenc Szent Erzsébet oratóriuma volt hallható, amelynek kéziratából és nyomtatott kiadásából ugyancsak láthatott néhány lapot a látogató. A kiállítást W. Salgó Ágnes rendezte.

ÉVFORDULÓK – ÖNARCKÉPEK. A NEMZETI SZÍNHÁZ

Hogyan ünnepelte színházát a nemzet, hogyan ünnepelte születésnapjait a Nemzeti Színház? Egy-egy jubileumon milyen gondolatok fogalmazódtak meg vele kapcsolatban múltjáról és jelenéről? Az ünnepi rítus milyen aktusain mely eseményeket emeltek ki történetéből, és az emlékezők-ünneplők hogyan kötötték ünnepüket az elődökhöz és az elődök ünnepeihez? Választ keresve e kérdésekre négy ünnep, három évforduló és három önarckép került bemutatásra – a kiállított tárgyak, dokumentumok e jeles napokat és eseményeket mutatták be. Az első ünnep a születés-megnyitás ünnepe: 1837. augusztus 22-én nyílt meg a Pesti Magyar Színház, 1840-től Nemzeti Színház. A első jubileum – a második ünnep: az 50. évforduló, amelyet 1887. szeptember 28-án ünnepeltek. A második jubileum – a harmadik ünnep: 1937. augusztus 22-én és október 25-én (a rendezvényeket két időpontra szétosztva és ünnepi bemutatósorozatot rendezve) emlékeztek meg a 100 éves Nemzeti Színházról. A harmadik jubileum – a negyedik ünnep: 1987. szeptember 21-én,

a Magyar Dráma napján rendezett díszelőadás zárta a rendezvényeket, és nyitotta a színház 150., ünnepi évadát. A kiállítást Rajnai Edit rendezte.

Összeállította Ekler Péter
ekler@oszk.hu

A MAGYAR NEMZETI BIBLIOGRÁFIAI RENDSZER KÖZÖS WEBOLDALA

Az Országos Széchényi Könyvtár a stratégiai tervében szereplő célkitűzés, a nemzeti kulturális örökséghez való szabad és általános hozzáférhetőség biztosítása érdekében a Magyar Nemzeti Bibliográfia (MNB) rendszerének eddig digitalizált vagy adatbázisból elérhető részrendszerait 2007 decemberében egy közös honlapon tette elérhetővé: <http://mnb.oszk.hu>

NEMZETI BIBLIOGRÁFIÁK A WEBEN

A nemzeti bibliográfiák webes közreadása szempontjából a különböző nemzeti könyvtárak eltérő gyakorlatot valósítanak meg. Néhány példa a lehetséges megoldásra:

A National Library of Australia központi katalógusa egyben nemzeti bibliográfiai adatbázis is: több hazai és külföldi nemzeti bibliográfiai ügynökség, valamint a felhasználók is építik, így az adatbázis rekordjai lelőhely- és példányadatokkal kiegészülve - nem csupán egy könyvtár állományára támaszkodva - jelenítik meg az ausztrál nemzeti bibliográfiát.

<http://www.nla.gov.au/libraries/resource/nbd.html>

Az Österreichische Nationalbibliothek a kurrens nemzeti bibliográfiát adja közre szakrend szerint kereshető, elektronikus füzetekben.

<http://bibliographie.onb.ac.at/biblio/>

A dán Royal Library „Szolgáltatások” menüpontjában, a „Nemzeti bibliográfia” címszó alatti weboldalon gyűjti össze a különböző adatbázisokban tárolt bibliográfiai rendszerek linkjeit.

<http://www.kb.dk/en/kb/service/nationalbibliografi/>

AZ MNB HONLAPUNKON MEGJELENŐ RÉSZEI

A Magyar Nemzeti Bibliográfia teljes spektrumának digitalizáltsági foka és adatbázisba szervezettsége jelenleg még nem teszi lehetővé azoknak a megoldások-

nak az alkalmazását, amelyek egy közös keresőfelületről tennék elérhetővé a nemzeti bibliográfia egészét. Retrospektív bibliográfiáink több, eltérő időben készült könyvészeti egységből állnak, amelyek gyűjtőkör, tárgyév szempontjából részben eltérnek egymástól, részben átfedik egymást. Ezeknek digitalizált változatait, illetve a kurrens bibliográfia esetében az eleve adatbázisban rögzített rekordokból szerkesztett webes bibliográfiai füzeteket gyűjtöttük össze egy közös honlapon.

Az <http://mnb.oszk.hu> weboldal az Országos Széchényi Könyvtár honlapján elhelyezett, „MNB Magyar Nemzeti Bibliográfia” ikonról is elérhető. Az Arcanum Adatbázis Kft. digitalizálásában 2001 és 2005 között négy CD-ROM-on jelentek meg a magyarországi retrospektív könyvészetek (Régi Magyar Könyvtár, Régi Magyarországi Nyomtatványok, a többek között Petrik Géza által összeállított 18–20. századi könyvészetek, valamint különböző hungarica-gyűjtések, például Apponyi Sándor Hungaricája). Ezeknek a digitalizált forrásoknak adatbázisba szervezett változatai egyenként és együttesen is kereshetők a cég által fejlesztett honlapon (<http://www.arcanum.hu/oszk/>).

A keresés irányulhat a teljes szövegre, de leszűkíthető egyes adatelemekre, pl. a kiadás helye, ideje, cím, szerző stb., illetve ezek kombinációira. A Magyar Elektronikus Könyvtár digitalizálta és szolgáltatja különböző formátumokban a Régi Magyar Könyvtár III., a Régi Magyar Könyvtár III. Pótlások 1–5., a Régi Magyar Könyvtár III. XVIII. század 1–2. és a Magyar sajtó-bibliográfia 1705–1849, 1850–1867 közötti köteteit. A PDF- vagy HTML-formátumú változatokban kötetenként, szövegen belüli kereséssel tájékozódhatunk.

A kurrens nemzeti bibliográfia 2002-től jelenik meg dokumentumtípusonkénti bontásban az Országos Széchényi Könyvtár honlapján elérhető, elektronikus folyóiratként. Az egyes füzetek - a könyvek kivételével - betűrendben közlik a bibliográfiai leírásokat, míg előbbi szakrendi bontásban.

Az Országos Széchényi Könyvtár célkitűzései között szerepel a „hosszú 19. század” retrospektív bibliográfiájának létrehozása, valamint a régóta sürgető magyar retrospektív sajtóbibliográfia munkálatainak biztosítása. Ennek megfelelően jött létre a szegedi fejlesztésű BODZA keretrendszerben a Retrobi - Retrospektív Bibliográfiai - adatbázis.

DIGITALIZÁLT BIBLIOGRÁFIAI FORRÁSOK

>>segítség<<

RMK I.
RMK II.
Stripszky
RMNY I. 1473-1600
RMNY II. 1601-1635
RMNY III. 1636-1655
RMK I. Pótlások
RMK II. Pótlások
RMK III/1-2.
RMK III. Pótlások 1-5.
RMK III/XVIII/1.
RMK III/XVIII/2.
PETRIK 1712-1860/I-IV.
PETRIK 1712-1860/V.
PETRIK 1712-1860/VII.
PETRIK 1712-1860/VIII.
PETRIK 1860-1875
PETRIK 1876-1885
PETRIK 1886-1900
PETRIK 1901-1910/I-II.
PETRIK 1911-1920/I-II.
1921-1944
Könyvek bibliográfiája
(pdf, 2003-2006)
Apponyi: Hungarica
Bibliographia Hungarica
Hungarikumok (1997)
Magyar sajtóbibliográfia
1705-1849
Magyar sajtóbibliográfia
1850-1867

A magyar kulturális örökséghez tartozó javak egyike a könyvtári gyűjteménybe tartozó hungarikumok. Weboldalunk közös felületen gyűjti össze a hungarikum fogalma alá tartozó dokumentumokat leíró nemzeti bibliográfiánk közül az eredetileg nyomtatott, de már digitalizált formában interneten is elérhetőket, az adatbázisokat, valamint az e-folyóiratként közreadottakat.

Hungarikumnak tekintjük azokat a dokumentumokat, amelyek

- Magyarország **mindenkori területén*** bármely nyelven jelentek meg.
- Magyarország **mindenkori területén*** kívül magyar nyelven jelentek meg.
- magyar illetve magyarországi szerzőtől bárhol, bármilyen nyelven jelentek meg.
- tartalmukban magyar, illetve magyarországi vonatkozásúak.

A hungarikumok regisztrálásának hosszú és szerteágazó története 1711-ben kezdődött, amikor a magyarországi szerzők munkát Czwitinger Dávid regisztrálta Specimen Hungariae literariae címmel, a Frankfurtban és Leipzigban megjelent latin nyelvű személyi bibliográfiájában. Már magyar nyelven jelent meg Sándor István Magyar könyvesház című könyvészete 1803-ban Győrben, amely nemzeti irodalmunk első átfogó számbavétele.

A nyomtatott hungarikumok tudományos igényű bibliográfiai munkálatai a 19. század második felében indultak meg. Kezdetekben az egyéni kezdeményezés jellemezte a tevékenységet (Szinyei József, Szabó Károly, Petrik Géza, Kiszlingsten Sándor, Hellebrant Árpád, Apponyi Sándor munkássága) a Magyar Tudományos Akadémia, valamint a Magyar Könyvkereskedők Egyesülete támogatásával. A 20. század első felétől ez intézményes formában az Országos Széchényi Könyvtár keretei között folyik, a régi nyomtatványok tekintetében együttműködve a Magyar Tudományos Akadémiával. A megjelent retrospektív ciklusok - a dokumentumtípusok, a nyelv és a terület vonatkozásában eltérő gyűjteményekkel és leírás részletességgel - az 1473-1960 közötti időszakra vonatkozóan évkönyv formájában regisztrálják a hungarikum dokumentumokat.

1961-től 2001-ig a nyomtatott kurrens Magyar Nemzeti Bibliográfia rendszerébe tartozó kiadványok vették számba a különféle dokumentumtípusokat. 2002-től e-folyóiratként érhető el az MNB kurrens anyaga.

A hungarikumok korszerű retrospektív bibliográfiának létrehozása érdekében az OSZK új adatbázisok építését kezdte meg.

* Magyarország mindenkori területén az alábbiakat kell érteni

- Magyarország és Erdély 1918-ig (Horvátország és Szlovénia nélkül).
- Pozsega, Verőce és Szentm. vármegyék 1868-ig.
Fiume 1779-1918 között.
- 1919 után kialakult magyar állam területe, figyelembe véve az 1938 és 1941 közötti bekeverezett határváltoztatásokat.

>>vissza az oldal tetejére<<

BIBLIOGRÁFIÁK, ADATBÁZISOK

KURRENS MAGYAR NEMZETI BIBLIOGRÁFIA

MNB WWW - Könyvek
MNB WWW - Periodikumok
MNB WWW - Térképek
MNB WWW - Kották
MNB WWW - Hangfelvételek

Új periodikumok (2002-2003)

RETROBI adatbázis
Hírlapok, folyóiratok
1705-1985

RETROBI adatbázis
Könyvek (1801-1920)

MNB CD-ROM

A HONLAP SZERKEZETE

A hármas tagolású honlap elrendezését a többrétű, sokféle gyűjtőkörű, lefedettségű, hozzáférhetőségű bibliográfiai anyagnak a lezártág és a dinamikus továbbépülés érdekében való felosztása alakította ki. A bal oldali oszlopban kaptak helyet azok a digitalizált bibliográfiai források, amelyek ebben a formában már tovább nem épülnek, statikusak, egyben tiszteletreméltó és nélkülözhetetlen forrásai a modern eszközökkel és szemlélettel végzett nemzeti bibliográfiai munkának. A jobb oldali oszlopban csoportosítottuk a dinamikus, bővülő, adatbázisokban megalósuló bibliográfiai forrásokat. Valamennyi címhivatkozás aktív, vagyis a digitalizált változatra mutató linkként szolgál. (Ez alól pillanatnyilag a Retrobi adatbázis jelenti a kivételt, itt az adatok feltöltése folyamatban van.) A középső felületen az indító oldalon a gyűjtőkör hungarikum-jellegét is kifejtő általános ismertető jelenik meg, az egyes bibliográfiai források melletti információs ikonra, a kis „i” betűre kattintva pedig a vonatkozó ismertető olvashatók.

A grafikus díszítés - Török Máté munkája - archaizáló, népies motívumai egykori könyvdíszek stílusát idézik.

TÁVLATI CÉLKITŰZÉSEK

Honlapunk a közeljövő fejlesztéseként többnyelvűvé válik: az ismertebb világnyelvek - angol, francia, német, orosz - mellett a környező országok nyelvein is olvasható lesz. A szomszédos országokkal való szükségszerű partnerség és együttműködés révén tehető teljessé a Magyar Nemzeti Bibliográfia.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia webes megjelenítésének végső állomása a közös keresőfelülettel rendelkező, minden korszakot és dokumentumtípust lefedő bibliográfiai adatbázis. A most kialakított honlap jelenlegi formájában az első megtett lépés az ehhez a célhoz vezető hosszú, rögös úton.

Vass Johanna
johanna@oszk.hu

BAKONYI PÉTER AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR ÖRÖKÖS TAGJA

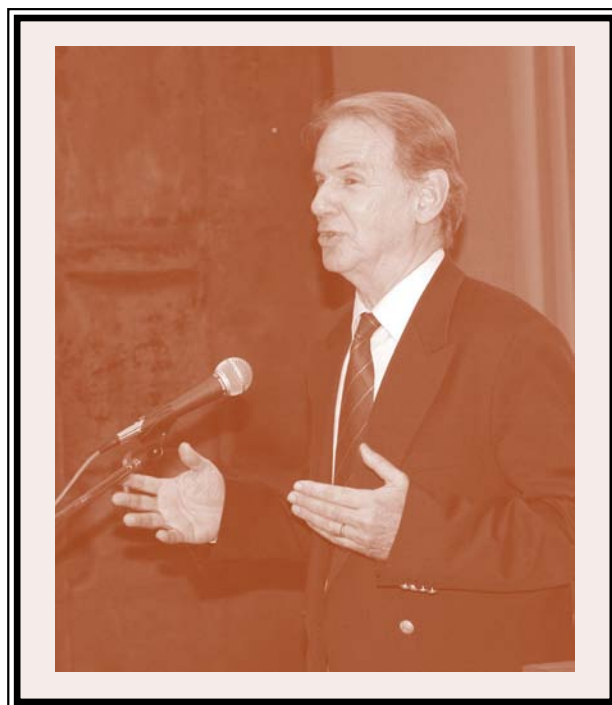

A 2005-ben alapított *Országos Széchényi Könyvtár Örökös Tagja* könyvtári kitüntetésben azok a tudományos vagy művészeti életben kimagasló teljesítményt nyújtó személyek és közéleti szereplők részesülhetnek, akik kiemelkedő munkájukkal, tevékenységükkel, anyagi áldozatvállalásukkal elősegítették az Országos Széchényi Könyvtár működését. A kitüntetés eseti jellegű, csak ritka és kivételes alkalmakkor, kiemelkedő érdemekért adományozható. A kitüntetést a könyvtár szakmai területeinek javaslata alapján a könyvtár főigazgatója adományozza. A kitüntetés a könyvtár alapításának napján, november 25-én rendezett ünnepélyes ülésen kerül átadásra.

A kitüntetést első ízben Kosáry Domokos († 2007) professzor, a Magyar Tudományos Akadémia volt elnöke kapta meg 2005-ben.* 2007-ben Bakonyi Péter részesült az elismerésben. Az alábbiakban Tószegi Zsuzsanna laudációját idézzük, amely a kitüntető cím átadásakor, november 26-án hangzott el az Országos Széchényi Könyvtárban.

Bakonyi Péter laudációjára készülve a következő Kodály Zoltán-idézet jutott eszembe: *Életed útját magad választod. Válassz hát úgy, ha egyszer elindulsz, nincs már visszaút.*

Péter olyan utat választott, amelyet kevesek tudnak a világ élvonaláig terjedően bejárni, de neki – tehetsége, akaratereje, küzdőképessége folytán – sikerült megtennie. A 60-as évek legelején, amikor a magyar fiatalok „kék” útlevelel híján legföljebb néhány szomszédos országba juthattak el, Bakonyi Péter a kardvívásban elért világraszóló eredményei folytán bejárta a világot. Legnagyobb sikerei: négyszeres főiskolai világbajnoki, majd 1966-ban felnőtt világbajnoki címet, 1969-ben világbajnoki bronzérmét nyert, 1968-ban és 1972-ben pedig a magyar kardcsapat tagjaként olimpiai bronzérmes volt. A magam részéről a legnagyszerűbb sportteljesítménynek mégis a 2000-ban szerzett veterán világbajnoki címet tartom. Péter ekkor már 62 éves volt. Ez a győzelme azt bizonyította, hogy nemcsak fizikai edzettségben, mentális erőben, összpontosító képességben, de győzni akarásban és küzdeni tudásban is felül tudta múlni versenytársait, így szerezte meg a világ legjobbjának járó aranyérmét.

2007-ben Bakonyi Péter részesült a Országos Széchényi Könyvtár Örökös Tagja kitüntető címben.

A kimagasló sporttevékenység mellett Péter az átlagot messze meghaladó erőfeszítéseket tett szakmai-tudományos karrierje érdekében is: 1965-ben a Budapesti Műszaki Egyetemen kapta villamosmérnöki oklevelét, 1970-ben egyetemi doktori címet, majd 1974-ben a számítógép-hálózatok témájában kandidátusi fokozatot szerzett. 1987-ben vendégprofesszorként az Észak-Karolinai Egyetemen tanított.

A Magyar Tudományos Akadémia Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézetéhez (MTA SZTAKI) régi kapcsolat fűzi. Az egyetem után közvetlenül tudományos munkatársa, néhány évvel később főosztályvezetője, 1982-től egy évtizeden át tudományos igazgatóhelyettese volt a SZTAKI-nak. Bö évtized múltán ismét a kutatóintézethez tért vissza, ahol jelenleg ismét tudományos igazgatóhelyettesként dolgozik. 1992-től 2002-ig a Hungária Biztosító informatikai üzletágában dolgozott, 2002 nyaratól 2004 végéig az Informatikai és Hírközlési Minisztérium információs társadalom

* Az első kitüntetettéről a *Mercurius* 2005-ben olvasható tudósítás (Szerk. Ekler Péter. Budapest, 2006. 30–31. l.)

stratégiáért felelős helyettes államtitkáráként tevékenykedett. 2004 novemberétől a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanácsnak a kormány által delegált tagja. Bakonyi Péter életműve nincs elismerések híján: szakmai tevékenységét 1990-ben Eötvös Loránd-díjjal, 1993-ban megosztott Széchenyi-díjjal ismerték el; sport-sikereiért pedig 1964-ben és 1968-ban megkapta a Sport érdemérem arany fokozatát.

Négy évtizedes munkásságából a felsőoktatás és a közgyűjtemények országos információs infrastruktúrájának fejlesztése és alkalmazása terén elért eredményeit szeretném kiemelni. Nemcsak amiatt, hogy ezért a tevékenységéért kapta – Csaba Lászlóval megosztva – a Széchenyi-díjat, hanem azért is, mert a mostani kitüntetést adományozó Széchenyi Könyvtár is haszonélvezője annak a korszakalkotó munkának, amelyet a Nemzeti Infrastrukturális Információs Hálózat (NIIF) kialakítása terén Bakonyi Péter kifejtett.

Bár csak húsz évre tekintünk vissza, mégis mintha egy történelem előtti korszakban tennénk időutazást. A 80-as évek közepén a számítástechnikai eszközök, és különösen a hálózati technológia szocialista országokba való

exportálása szigorú embargó alatt állt. A COCOM-lista és más korlátozások idején azonban jó néhányan voltak az országban, akik stratégiai jelentőséget tulajdonítottak a számítástechnikai fejlesztéseknek, és szerencsére az akkori politikai döntéshozók között is voltak olyanok, akik „pénzt, paripát, fegyvert” adtak a nagyszabású tervek megvalósításához.

A Magyar Tudományos Akadémia, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság és az Országos Tudományos és Kutatási Alap által 1986-ban indított Információs Infrastruktúra Program célkitűzése egy elosztott csomagkapcsolt számítógép-hálózati rendszer kialakítása volt. A hálózatba valamennyi akadémiai kutatóintézetet, számos egyetemet és néhány könyvtárat terveztek bekapcsolni. A rendszer 1989-ben sikerrel debütált – az akkori szocialista országok között egyedül nálunk működött professzionális számítógép hálózat.

Nem sokkal később a Magyar Posta átvette a csomagkapcsolt adathálózat működtetését, amelyet a nemzetközi nyilvános X25-ös hálózatba is bekötöttek. Az IIF-ben fejlesztették ki az első magyar, az ékezetes

karakterek kezelésére is alkalmas e-mail rendszert, az Ellát.

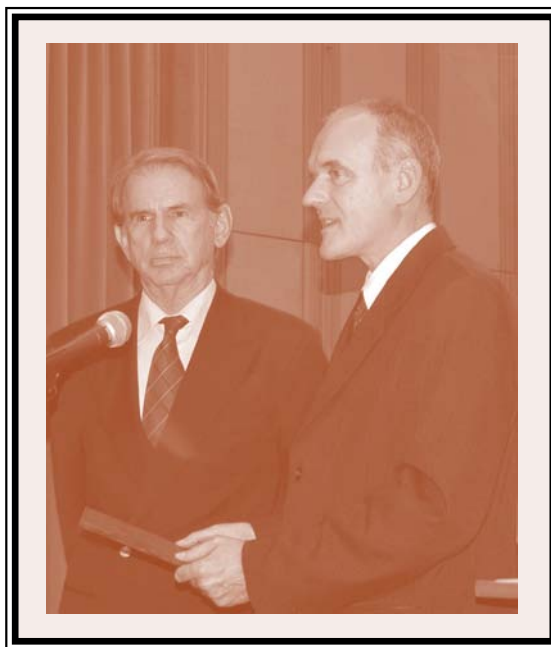
A rendszerváltás után a legfontosabb célkitűzés az internet széles körű bevezetése volt. Az Infrastrukturális Információs Hálózat (IIF) program – immár a „Nemzeti” jelzővel kibővítve – folytatódott, amelynek köszönhetően az összes felsőoktatási intézmény, közgyűjtemény, kutatóintézet internet hozzáférési lehetőséget kapott. Bakonyi Péter a kezdetektől 1999 végéig az IIF, illetve a NIIF program operatív irányítója volt.

És hogy milyen jelentősége van ennek a programnak? Az internethasználat hazai alakulására vonatkozóan egy újonnan közölt adatot szeretnék megismertetni Önökkel: nemrég még arról folyt a diskurzus, hogy Magyarországon vajon mikor érzük el a napi 1 millió egérkattintást? A mérési eredmények ehhez képest megdöbbentően örömteli helyzetről tudósítanak: néhány napja, a Magyar Tartalomipari Szövetség által szervezett DAT konferencián jelentették be, hogy már minden áldott nap 2,5 milliószor kattintunk az interneten keresztül elérhető forrásokra! Aki végigkísérte ezt a nagyarányú fejlődést, az tudja,

milyen fantasztikus eredmény, hogy ma már elmondhatjuk: Magyarország összes oktatási intézménye, könyvtára, kutatóintézete, teleháza, közösségi információs pontja, kutatóintézete, kormányzati intézménye bekapcsolódott a világhálóba, ahol egyre többen nemcsak fogyasztóként, de tartalomszolgáltatóként is jelen vannak – mint ahogy a kitüntetett címet adományozó Országos Széchenyi Könyvtár is számottevő digitális tartalommal szolgálja a magyar kultúra iránt érdeklődő közönséget.

Íme az út, amelyet a csapatban és egyénileg is kiváló eredményeket elérni képes Bakonyi Péter munkatársával együtt épített ki számunkra. Ez az út korábban nem létezett – ezt ki kellett találni, meg kellett érte küzdeni, harcolni.

Köszönjük Neked, Péter, hogy személy szerint is nagyban hozzájárultál a magyar kultúra, a kulturális örökség közvetítésére szolgáló út kiépítéséhez!

Bakonyi Péternek Dippold Péter különgyűjteményi és tudományos igazgató adta át a kitüntetést.

Tószegi Zsuzsanna
zsuzsanna.toszegi@hpo.hu

OSZK, TÖRTÉNETI INTERJÚK TÁRA: HÁZIMOZI PROGRAM MULTIMÉDIA GYŰJTEMÉNY

**Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK)
audiovizuális dokumentumainak gyűjteménye,
a Történeti Interjúk Tára (TIT)
1985-ben a nemzeti könyvtár
Magyarágkutató Csoportján belül jött létre.
Az előkészítő munkát követően 1987-ben
önállósult és a Magyar Történelmi Társulat
szakmai felügyelete mellett megkezdte
életút-interjúk készítését, gyűjtését
s feldolgozását.**

Az Interjútár célja, hogy a magyarországi és a határon túli magyar közéletli személyiségek, politikusok, tudósok, művészek videó-émlékiratainak elkészítésével rögzítse a közelmúlt történéseit és azok egyéni, személyes olvasatait, és ezt megőrizze az utókor számára is, hiszen a visszaemlékezések fontos adatokkal gazdagíthatják a magyar történelemtől meglévő ismereteinket, illetve segíthetik a történelmi tények értelmezését, a történelmi szereplők szándékainak és kényszereinek megértését.

Az évek során a TIT gyűjtőköre jelentősen bővült (a Szabad Európa Rádió és a BBC magyar adásának anyagai, VHS- és DVD-kötelempéldányok, médiafigyelő-adatbázis), az életút-interjúk készítése és feldolgozása azonban ma is egyik legfontosabb tevékenysége.

Az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Nemzeti Filmarchívum és a Magyar Televízió között 1992-ben kötött megállapodás értelmében jött létre a TIT keretei között a Magyar Mozgóképkincs Gyűjtemény, amelynek célja egy „magyar mozgóképmásolat-gyűjtemény létrehozása, fejlesztése és közkinccsé tétele.” A különböző nemzeti gyűjteményekben és intézményekben őrzött eredeti szalagokról készített másolatok kerülnek az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményébe, amelyek az olvasók számára VHS-kutató kazettán érhetők el.

A Magyar Nemzeti Filmarchívumból a felújítás útjában folyamatosan érkeznek be a magyar híradó-, dokumentum- és játékfilmek, a Magyar Televízió Archívumából az 1980-as évek közepéig található meg a saját készítésű műsorok, valamint fellelhető itt a Magyar Történelmi Film Alapítvány által támogatott

Országos Széchényi Könyvtár, Kisnyomtatványtár
(PKG 1945/A/5)
Budapest, [1945]

alkotások egy-egy kópiája is. A ma már mintegy 10 000 dokumentumot magába foglaló gyűjtemény fenntartását az MKB Bank támogatása biztosítja.

A TIT gyűjteményeibe tartozó dokumentumok az OSZK Multimédia Gyűjteményének olvasótermében tekinthetők meg.

A Multimédia Gyűjteményt gondozó Elektronikus Dokumentum Szolgáltató Csoport és az OSZK TIT 2007 őszén OSZK Házimozi címmel közös szervezésű vetítéssorozatot indított a Multimédia Olvasóban. A programsorozattal egyrészt az OSZK TIT Mozgóképkincs Gyűjteményében fellelhető filmritkaságokra kívántuk felhívni a figyelmet, másrészt a program célja az OSZK által nyújtott kulturális szolgáltatások bővítése volt. A program ennek megfelelően egyaránt nyitott

Országos Széchényi Könyvtár, Kisnyomtatványtár
(PKG 1947/A/12)
Budapest, [1947]

Országos Széchényi Könyvtár, Kisnyomtatványtár
(PKG 1947/A/7)
Budapest, [1947]

volt az OSZK dolgozói és olvasói számára. A csütörtök délutánonkénti vetítéseken alkalmanként 15-40 ember vett részt, ami egy archív filmeket játszó igazi mozinak is becsületére válna. A feltűnően nagy érdeklődésre tekintettel 2008-ban a vetítéseket áthelyeztük az OSZK VIII. emeleti Társalgójába, ahol a nézőknek valódi moziélményben lehet részük.

A 2007. évi őszi programba a magyar film történetének kezdeteitől az 1970-es évekig válogattunk alkotásokat a Magyar Nemzeti Filmarchívum gyűjteményéből származó híradó- és dokumentumfilmek közül. A tematikus programok a Balaton, a közlekedés, a változó női szerepek, a politika (választások), a vásárlás-fogyasztás, falu és város, végül Budapest filmdokumentumaiból nyújtottak ízelítőt. A vetítések előtt a TIT munkatársai rövid bevezetőket tartottak a bemutatásra került filmekről, illetve azok keletkezésének történelmi körülményeiről. A sorozat legsikeresebb rendezvénye a *Nagyvárosi terek és tömegek* című program volt. A vetítésen azokból a ritkán látható, 1920 előtt készült budapesti filmfelvételekből adtunk válogatást, amelyek a korabeli nemzeti és munkásmozgalmi ünnepeket (1906. II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazaszállítása és újratemetése, 1914. Szent István-napi ese-

mények, 1916. Koronázási híradó, 1919. Az első szabad május elseje), vagy éppen a (forradalmi) megmozdulásokat (1912. Budapesti munkástüntetés, 1918. Schwarzenberg-híradó) örökítették meg. 2008-ban, az első világháború befejezésének 90. évfordulója alkalmából ezt a tematikát szeretnénk folytatni.

A 2007. november 8-i *Két választás Magyarországon* (1945, 1947) című programhoz kapcsolódva kamarakiállítást rendeztünk a VII. emeleti katalógustérben. A háború utáni választásokra készített politikai reklám- és kampányfilmek kísérő programjaként az OSZK Kisnyomtatványtárából válogattunk választási plakátokat és röplapokat, amelyeket a korabeli politikai pártok szerint csoportosítva helyeztünk el a tárlókban. A kamarakiállítás 2007. november 6. és 10. között volt megtekinthető.

Az OSZK Házimozi jelentős számú érdeklődőt vonzott a könyvtár dolgozói, illetve olvasói köréből, és reményeink szerint hozzájárult a Multimédia Olvasó népszerűsítéséhez és a Történeti Interjúk Tára munkájának jobb megismeréséhez.

Mészáros Balázs
meszaros.balazs@oszk.hu

MULTIMÉDIA GYŰJTEMÉNY

Országos Széchényi Könyvtár, Kisnyomtatványtár
(PKG 1947/A/16)
Budapest, [1947]

A fizikai hordozón megjelent elektronikus dokumentumok gyűjteménye az 1990-es évek végétől épül. A használati és muzeális példányokkal együtt csaknem húsz ezer dokumentumot számlál, de valójában ennél jóval több digitális objektumot tartalmaz. Az állomány floppy-, CD- és DVD-lemezekből, hangkazettákból és néhány VHS-kazettából épül fel.

Dokumentumaink egy része önálló kiadvány, a másik része pedig valamely hagyományos könyvtári dokumentum elektronikus melléklete. Ezen mellékletek jelentős része szintén monografikus jellegű, önmagában is teljes értékű kiadvány. Tartalmi szempontból is színes képet mutat az állomány. A különféle bibliográfiák, szépirodalmi összeállítások, jogszabálygyűjtemények, mozifilmek, oktató anyagok, hangoskönyvek tartoznak a legkevesebbek közé. Dokumentumainkat a Multimédia Olvasóban és a számítógépes hálózaton is szolgáltatjuk. Munkatársaink a gyűjtemény gondozása mellett tartalomfejlesztéssel (E-Tár) is foglalkoznak, valamint tájékoztatási feladatokat is ellátnak.

Gyórfy Szabolcs
sgyrfy@oszk.hu

AKADÉMIAI NÍVÓDÍJJAL KITÜNTETETT KIADVÁNYAINK

A Magyar Tudományos Akadémia (MTA)
I. osztálya nívódíjait
2007. november 14-én adták át
az MTA székházában.
Az MTA–OSZK Res libraria Hungariae
Kutatócsoport *Fragmenta codicum* részlege
két kiadványáért kapott *Akadémiai Nívódíj*at:

Madas Edit:
*Mittelalterliche lateinische Handschriftenfragmente
in Sopron*

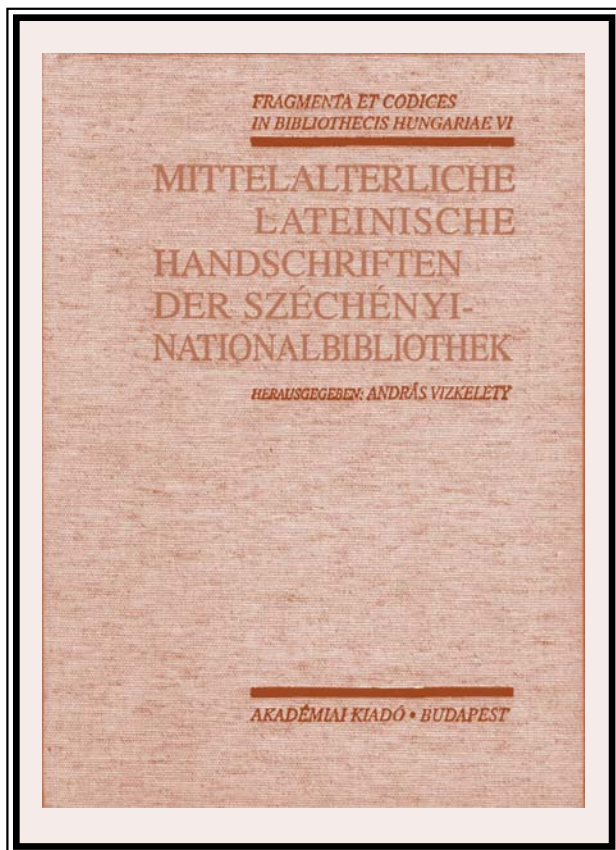
A könyvkötőanyagként felhasznált pergamen kódexlapok rendszeres felkutatása és tudományos feldolgozása 1974-től akadémiai támogatással folyik. Minden darab kézzel foghatóvá tesz egy egykori kódexet, így fontos adalékkal szolgál a középkori könyvkultúra jobb megismeréséhez. A *Fragmenta et codices* sorozat 5. kötete a Soproni Levéltárban és az evangélikus gyűjteményekben őrzött 406 kódexlap részletes leírását tartalmazza, amelyek jelentős része középkori soproni és Sopron környéki kódexekből származik. A gazdag

középkori forrásanyag mellett a kötet jól dokumentálja a 16-17. századi soproni könyvkötők tevékenységét is.

Vizkelety András:
*Mittelalterliche lateinische Handschriften
der Széchényi-Nationalbibliothek*

Régi hiányt pótol Vizkelety András akadémikus kódexkatalógusa, amely ugyancsak a *Fragmenta et codices* sorozatban látott napvilágot. A kutatók számára egy kézírattár anyagát a katalógus teszi hozzáférhetővé. Az ország leggazdagabb latin kódexgyűjteményével az Országos Széchényi Könyvtár rendelkezik, a háború előtti 449 egységből álló gyűjteményt Bartoniek Emma 1940-ben megjelent katalógusában írta le. Az állomány azóta 106 értékes középkori kötettel gyarapodott, ezek a magas tudományos színvonalú, német nyelvű katalógusnak köszönhetően most közkinccsé válnak. A bevezetőben a szerző bemutatja a gyűjtemény kialakulását és összetételét, majd a kódexek kimerítő leírása után részletező mutatók következnek. A kötetet igen jó minőségű színes illusztrációk zárják.

MEGJELENT A RÉGI MAGYARORSZÁGI SZERZŐK ELSŐ KÖTETE

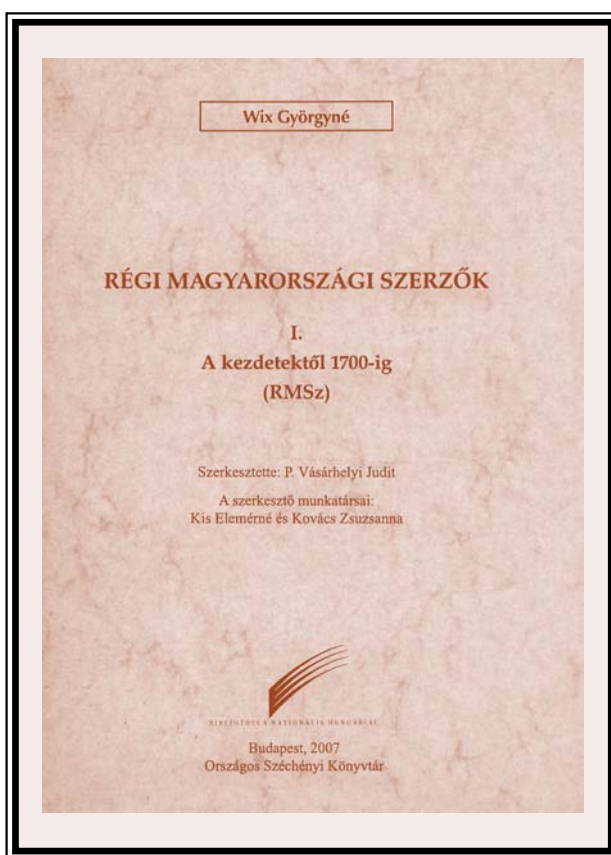
A *Régi Magyarországi Szerzők* (RMSz) első változata 1989-ben jelent meg Szabó Géza adatgyűjtésének felhasználásával Pintér Gábor szerkesztésében, elsődlegesen az Országos Széchényi Könyvtár Régi Magyarországi Nyomatványok Bibliográfiai Szerkesztőségében (továbbiakban RMNy) folyó bibliográfiai gyűjtőmunka segédeszközeként, kézirat gyanánt. Szinte megjelenése pillanatában kiderült, hogy az egyes szerzőkre vonatkozó, abban közreadott rövid adatsor sok vonatkozásban kiigazításra és kiegészítésre szorul. A kutatók és a bibliográfusok részéről egyaránt megfogalmazódott pl. az az igény, hogy a szerzőkre vonatkozó adatközlés számos új szemponttal (névváltozatok, utalók, források, stb.) bővüljön ki.

Ezt a munkát vállalta magára Wix Györgyné László Borbála, az OSzK Gyarapítási Osztályának nyugalmazott osztályvezetője, aki az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) támogatásával végezhette a kutatást. Az ő lelkiismeretes és szerteágazó feltáró munkájának köszönhetően a névjegyzék olyan jelentősen kibővült, hogy a korábbi egy kötetes kézikönyv kiadása csak több kötetben valósítható meg. Sajnos Wixné az első kötet L betűjéig tudta csak követni a nyomdakész kézirat elkészültét, a halál elszólította őt körülből.

Adatgyűjtésének publikálását az RMNy munkatársai – elsősorban Kis Elemérné, Kovács Zsuzsanna és P. Vásárhelyi Judit - fejezték be, minden tekintetben igyekezték folytatni az ő gondolatmenetét és elveit. Az adattár kinyomtatását az OTKA támogatta (PUB-K 72821).

A jelen kötet azoknak a magyarországi szerzőknek az életrajzi adatait tartalmazza betűrendben, akik a kezdetektől 1700-ig éltek, illetve akik a XVIII. században haltak meg, de 1701 előtt már ismeretes legalább egy

nyomtatott munkájuk. A korábbi RMSz kötetben 1700-ig összesen 3782 magyarországi szerző adata szerepelt, a jelenlegi kötet 6484 szerző adatait közli 8076 rájuk vonatkozó utalóval. A szám szerinti gyarapodás annak is köszönhető, hogy időközben több bibliográfia (Régi Magyarországi Nyomatványok III; Régi Magyar Könyvtár III. Pótlások 1–5. névmutatóval), életrajzi lexikon (ÚMIL), egyetemi matrikula, szövegkiadás, szakmunka stb. megjelent. Ezek adatait a szerkesztők beépítették az RMSz-be.

A kötet 6484 szerző adatait közli 8076 rájuk vonatkozó utalóval, terjedelme 1036 lap.

Régi magyarországi vagyis hungarus szerző minden olyan Magyarországon született vagy az alkotás idején megszakítás nélkül legalább két évig megtelepedve Magyarországon tevékenykedett, külföldön született személy, aki valamely 1801 előtti nyomtatvány legalább egy önálló része szellemi létrehozásában közreműködött, tekintet nélkül annak terjedelmére.

Magyarországon értendő az 1801 előtti államhatárok által közrefogott terület Erdéllyel egyetemben, de a társországok (Dalmácia, 1526 után Horvátország stb.) nélkül. A három szlavón megye (Pozsega, Szerém, Verőce) kivétel, mivel közjogilag Magyarországhoz tartozott 1868-ig. Közelebbi adatok hiányában Magyarországon születettnek kell vélelmezni

azt, aki magyarul írt, vagy családneve egyértelműen magyar. Ugyanilyen elbírálás alá esnek azok is, akiknek a nevéhez illesztett Hungarus, Pannon(i)us stb. megjelölés tudatosan utalt magyarországi voltokra, bár közelebbi szülőhelyük esetleg valamely más országban volt. Ellenben tudatosan kimaradtak azok az alsóausztriai és bécsi személyek, akik csak az egykori Pannonia Superior alapján nevezték magukat Pannon(i)usnak. Ugyancsak hazai személynek számítottak a névjegyzék össze-

állításakor azok is, akiket történeti és irodalomtörténeti szakirodalmunk magyaraként tart számon (pl. Patachich, Zrínyi).

A fenti meghatározás értelmében hungarus az a Magyarországon született személy is, aki pályafutása során külföldön telepedett le, és munkássága is kizárólag külföldhöz kötődik. A külföldön születettek viszont, ha életútjuk során Magyarországon – átmenetileg vagy végleg – megtelepedtek, csakis erre az időszakra tekintendők hungarusnak. A hungarus kifejezés tehát bővebb kategória, mint a magyar anyanyelvűség és a magyar nemzetiség.

A mostani összeállításból tudatosan kimaradtak azok a szerzők, akiknek művei kizárólag kéziratban maradtak fenn, kivéve, ha művük szövegkiadása 1801 előtt nyomtatásban megjelent (pl. Anonymus).

A szerzőkre vonatkozó adatközlés a korábbi egyetlen sorral szemben jelentősen megnövekedett. Egy-egy szócikk a következő négy nagyobb egységből épül fel:

1. Név és az azt kiegészítő adatok
2. Születési és halálozási adatok
3. Életrajzi és/vagy működési adat(ok)
4. Forrásadat(ok).

A szerzői szócikkeken kívül a jegyzék a szerzői nevek variánsait is a lehető legteljesebben igyekszik közreadni. A névjegyzék előtt részletes *Bevezetés* szól a kiadás elveiről, a kötet végén *Rövidítésjegyzék*, a felhasznált *Források jegyzéke*, *Keresztnévmutató* és *Helynévmutató* áll.

A szerkesztők reményei szerint az *RMSz* új, bővített kiadása hasznos segédeszköz lesz sok-sok diszciplína, mint pl. a biográfia, bibliográfia, művelődéstörténet, helytörténet, rendtörténet, irodalomtörténet, könyvtörténet stb. művelői számára. Alapul szolgálhat arra, hogy a hazai és a nemzetközi gyakorlatban egységes névalakkal idézzék ezentúl magyarországi szerzőinket.

P. Vásárhelyi Judit
pvj@oszk.hu

EGY NYOMDAMŰHELY TITKAIBÓL

– GYOMAI KNER NYOMDA, 1882–2007

**Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban,
2007. május 15.–július 14.***

Az „Egy nyomdaműhely titkaiból – Gyomai Kner Nyomda, 1882–2007” címmel az Országos Széchényi Könyvtárban 2007. május 15-én nyílt kiállítást Esterházy Péter nyitotta meg. A kiállításon a Gyomai Kner Nyomda 125 éves története alatt készült kiadványokból válogatott könyvek, nyomtatványok, naptárak, bálí meghívók, eredeti grafikák, címlaptervek mellett régi nyomóformák, könyvkötészeti díszek, fotók, személyes emlékek adtak keresztmetszetet a nyomda színvonalas termékeiből.

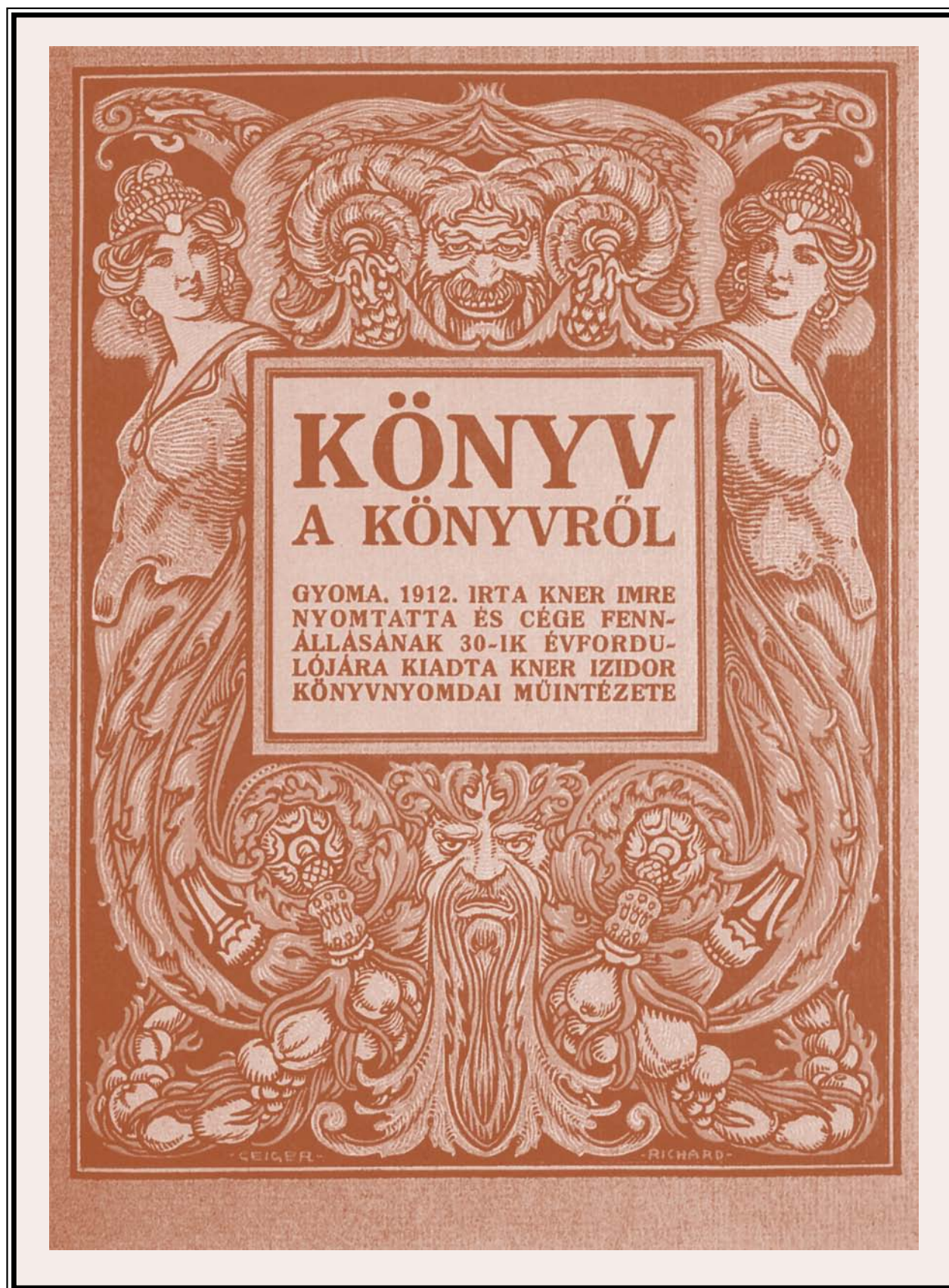
A Gyomai Kner Nyomda kiadványait végignézve hazánk nyomdatörténetének egyik szép, tanulságos fejezetét, történetét követhettük végig, amely alapvetően

két nagy korszakra osztható: a második világháború, a holocaust pusztításával ért véget a családi nyomda időszaka, amelyet az államosítás utáni korszak követ.

125 éve 74 forintnyi tőkével és némi hitellel kezdett nyomdai vállalkozásba a könyvkötő Kner Izidor. „A nyomda 1882 júniusában nyílt meg apám nevén és iparendély nélkül volt üzemben a fenn nem állhatás reményében a fenti ideig” – írta a következő évben megkapott végzés aláírára. A nyomdaalapító és gyermekei az egyszemélyes kis nyomdát kemény munkával olyan üzemmé fejlesztették, amelynek termékei már saját körükben is ismertséget és megbecsülést hoztak számukra. Nyomdai, kiadói munkájuk kapcsán mind a magyar közigazgatás, mind az irodalmi és a művészeti élet meghatározó egyéniségeivel kapcsolatba kerültek.

* A képek a kiállításon bemutatott nyomdatermékekből nyújtanak válogatást.

A gazdasági alapot a közigazgatás területén használt nyomtatványok jelentették, az elismertséget a könyvkiadás hozta meg számukra: a Kner, Gyoma szavakhoz a minőségi, szép könyv fogalma társult. A Knerék által megteremtett barokk és klasszicista stílusú tipográfia a magyar könyvművészet kimagasló, fontos állomása. Kozma Lajos alkotta meg az 1920-as években a Kner-nyomda számára az egyedülálló barokk ornamentalszettet, könyvdíszeket, körzeteket, szigneteket, amelyek egyedi jelleget adtak a Gyomán készült kiadványoknak.

Munkásságuk példaértékű, elért eredményeiket, a gyomai nyomda történetét a magyar ipar- és kultúrtörténet egyik kiemelkedő fejezeteként tartjuk számon.

„Tudta, hogy azok az üzleti elvek, amelyekre munkáját alapította, helyesek, becsületesek és igazak, azokkal sikerült a közönség becsülését, bizalmát és támogatását kiérdemelnie s mindig változatlan hittel, bizalommal fogott újra munkához.” – írta Kner Imre édesapjáról 1936-ban. „Amikor a harmadára kisebbedett országban, üzeme kifosztása és pénzének elértéktelenedése után újrakezdte a munkát, ezt mondotta: „Annak idején 74 forinttal kezdtem. Most ennél sokkal többem van, mert van nevem, amelyre támaszkodhatom.”

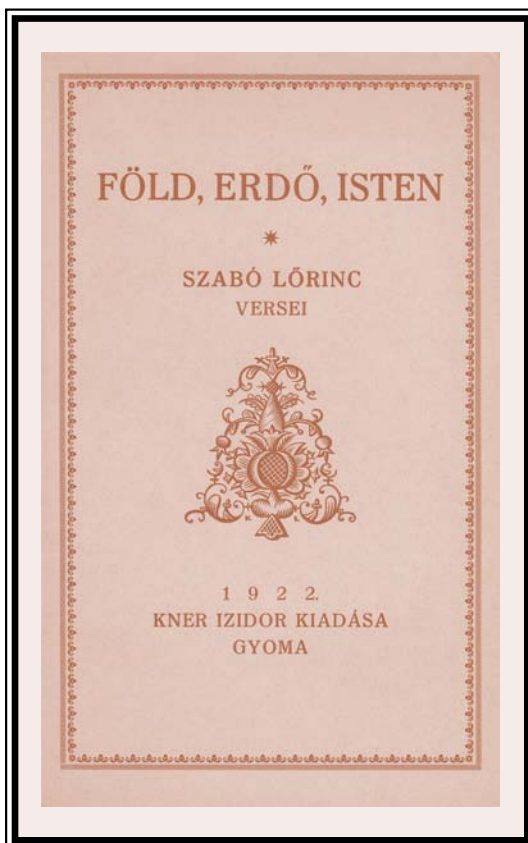
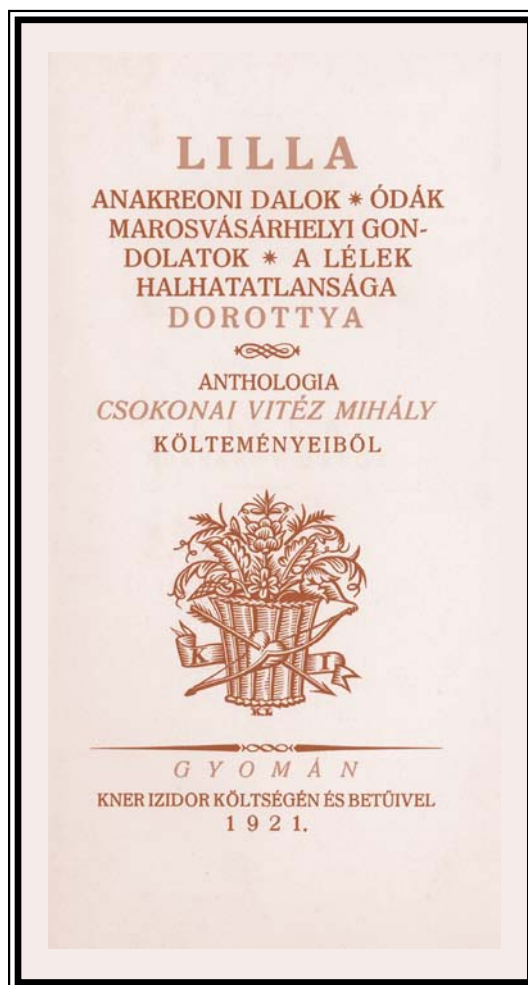
A könyveket ismerő, olvasni szerető emberek körében azonban nemcsak a régi, hanem az utóbbi évtizedekben nyomtatott kiadványok is fontosak lehetnek: a szépirodalmi, ismeretterjesztő kiadványok mellett művészeti albumok, szakkönyvek, szótárak, lexikonok, tankönyvek készültek Gyomán, Gyomaendrődön. A színes szakmai folyóiratok mellett agendák, anyakönyvek és különféle közigazgatási nyomtatványok készítése színesíti a termékpalettát.

Az igen látványos, korabeli nyomdai eszközökkel, nyomóformákkal, könyvkötészeti díszekkel, fotókkal, személyes relikviákkal gazdagított kiállítás mind a laikus érdeklődő, mind a magyar könyvművészetben jártas látogató számára kínált „csemegét”.

A kiállítást kísérő katalógust^{*} Haiman Ágnes, Kner Izidor nyomdaalapító dédunokája, a plakátot és a meghívókat pedig Ágnes fia, Gyergyák Bence (Kner Izidor ükunokája) tervezte.

Füzesné Hudák Julianna
knermuzeum@gyomaikner.hu

* Egy nyomdaműhely titkaiból. Gyomai Kner Nyomda, 1882–2007. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban, 2007. május 15.–július 14., Budapest. Összeállította Füzesné Hudák Julianna és Erdész Ádám. A kiállítás kurátora és a katalógus szerkesztője Füzesné Hudák Julianna. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár – Gyomaendrőd, Gyomai Kner Nyomda Zrt., 2007. 223 l.

M. TÓTFALUSI
K. MIKLOSNAK

maga ízemélyének, életének, és különös tselekedetinek

MEN TS É G E.

Mellyet az Irégyek ellen, kik a' közönléges Jónak ezaránt megátolói, irni kénfzerítettett.

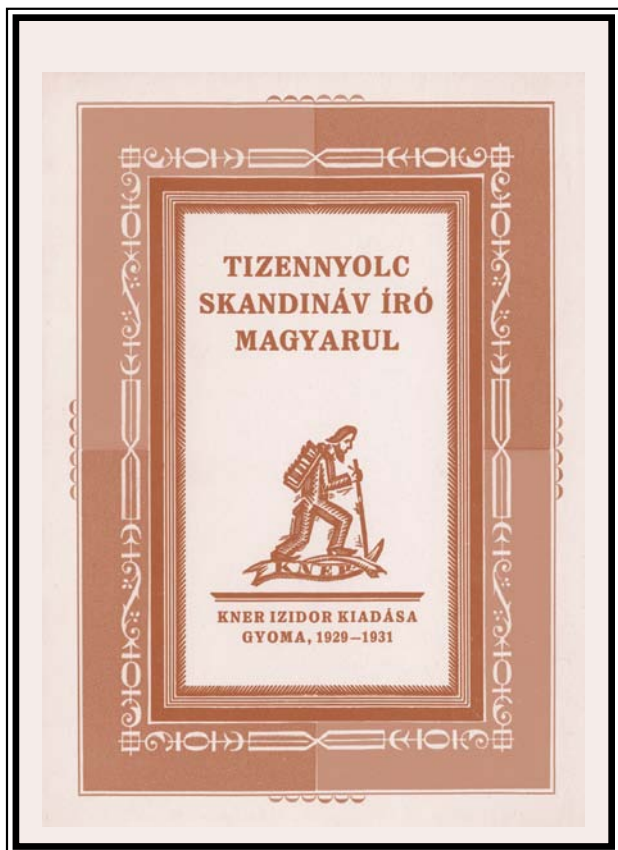
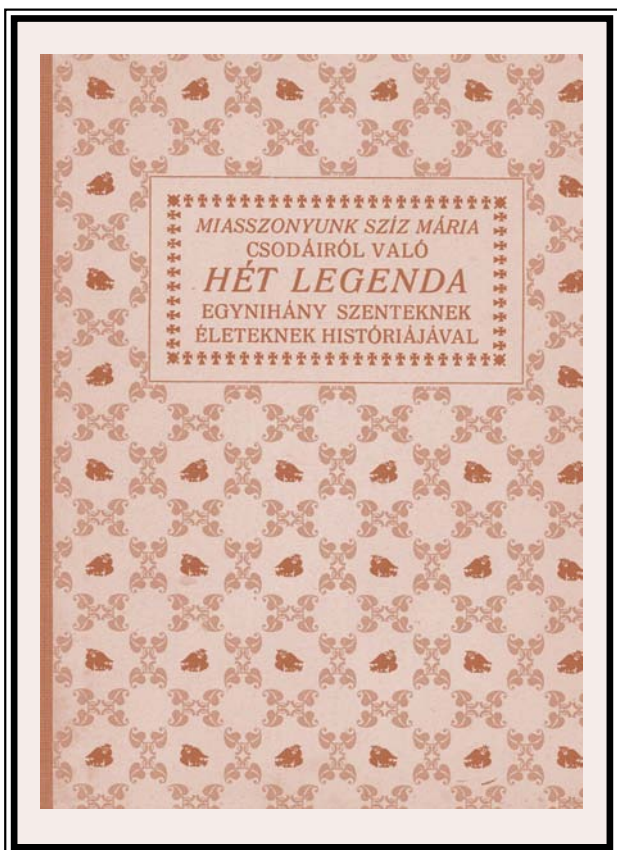
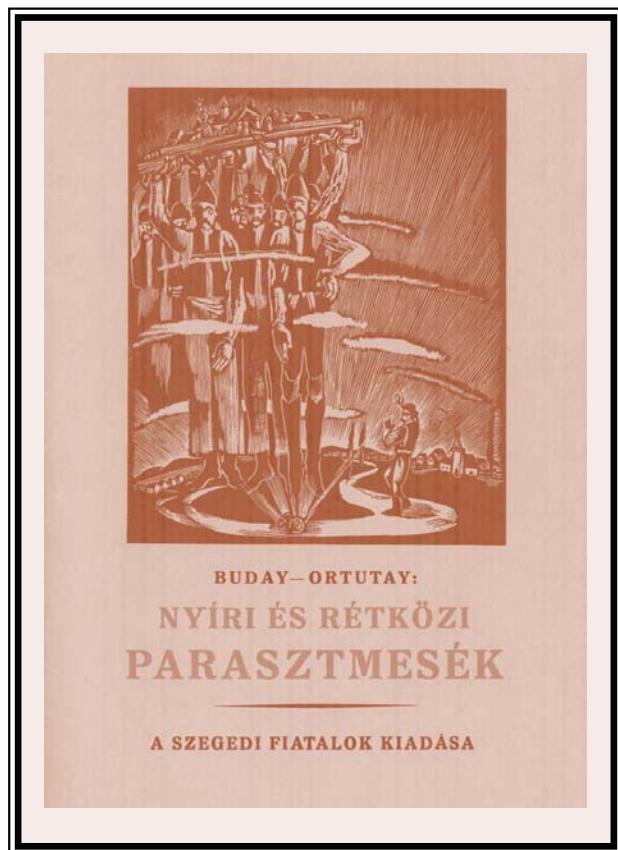
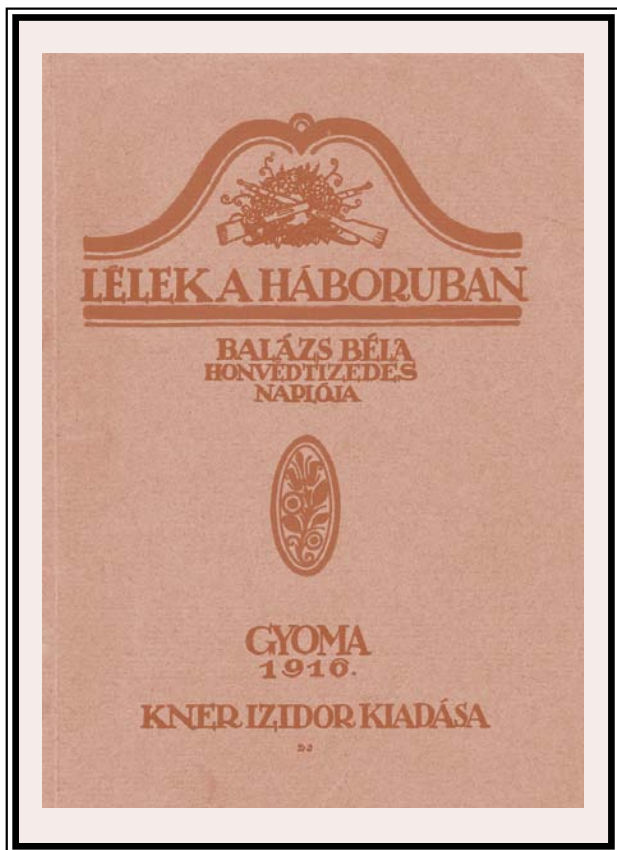
KOLOS V Á R A T T,
1698. Elztendőben.

Mellyet most ujfolag kinyomtattak
T O L N A I G Á B O R
bérekesztő-beszédével.

G Y O M Á N,

Nyomtattatott KNER IZIDOR Betüivel
1 9 4 0. Elztendőben.

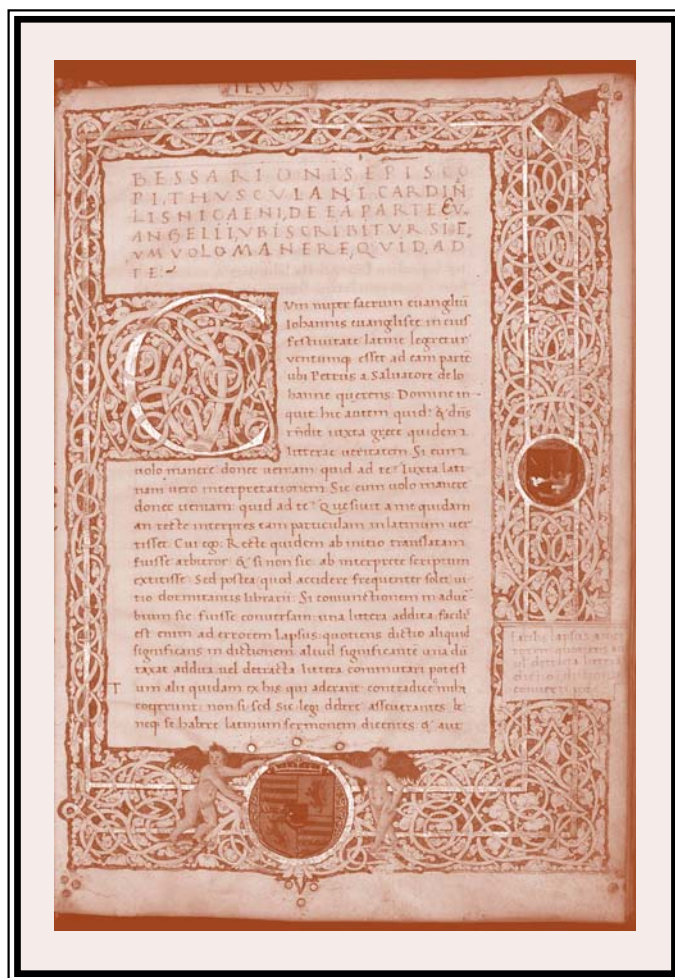
A VILLA I TATTI ÁLTAL SZERVEZETT KONFERENCIA RÉSZTVEVŐINEK LÁTOGATÁSA KÖNYVTÁRUNKBAN

A *The Harvard University Center for Italian Renaissance Studies at Villa I Tatti* (a továbbiakban *Villa I Tatti*) a reneszánsz kultúra kutatásának egyik fellelvárára, az itáliai reneszánsz művészettörténeti, történeti, társadalmi, irodalmi, tudománytörténeti, filozófiai stb. tudományterületeinek magas szintű kutatási központja, komoly ösztöndíjakkal és kiadványi rendszerrel. Az intézmény 2007. évi firenzei konferenciája után többnapos kirándulást szervezett tagjainak Magyarországra (2007. június 13–17.). A konferencia résztvevőinek magyarországi programjában budapesti közgyűjtemények meglátogatása és egy-egy egynapos esztergomi-viseg-

rádi, illetve pécsi-siklósi kirándulás szerepelt a legfontosabb múzeumok és műemlékek megtekintésével. Könyvtárunkat június 14-én keresték fel, és megtekintették a korvinákból és könyvritkaságokból a látogatásuk tiszteletére létrehozott kiállítást. A vendégeket a könyvtár nevében Boka László köszöntötte. A kincseket és a könyvtárunkat ismertető előadásokat Tóvizi Ágnes, Dalloul Zaynab és Magyar Krisztina tartották.

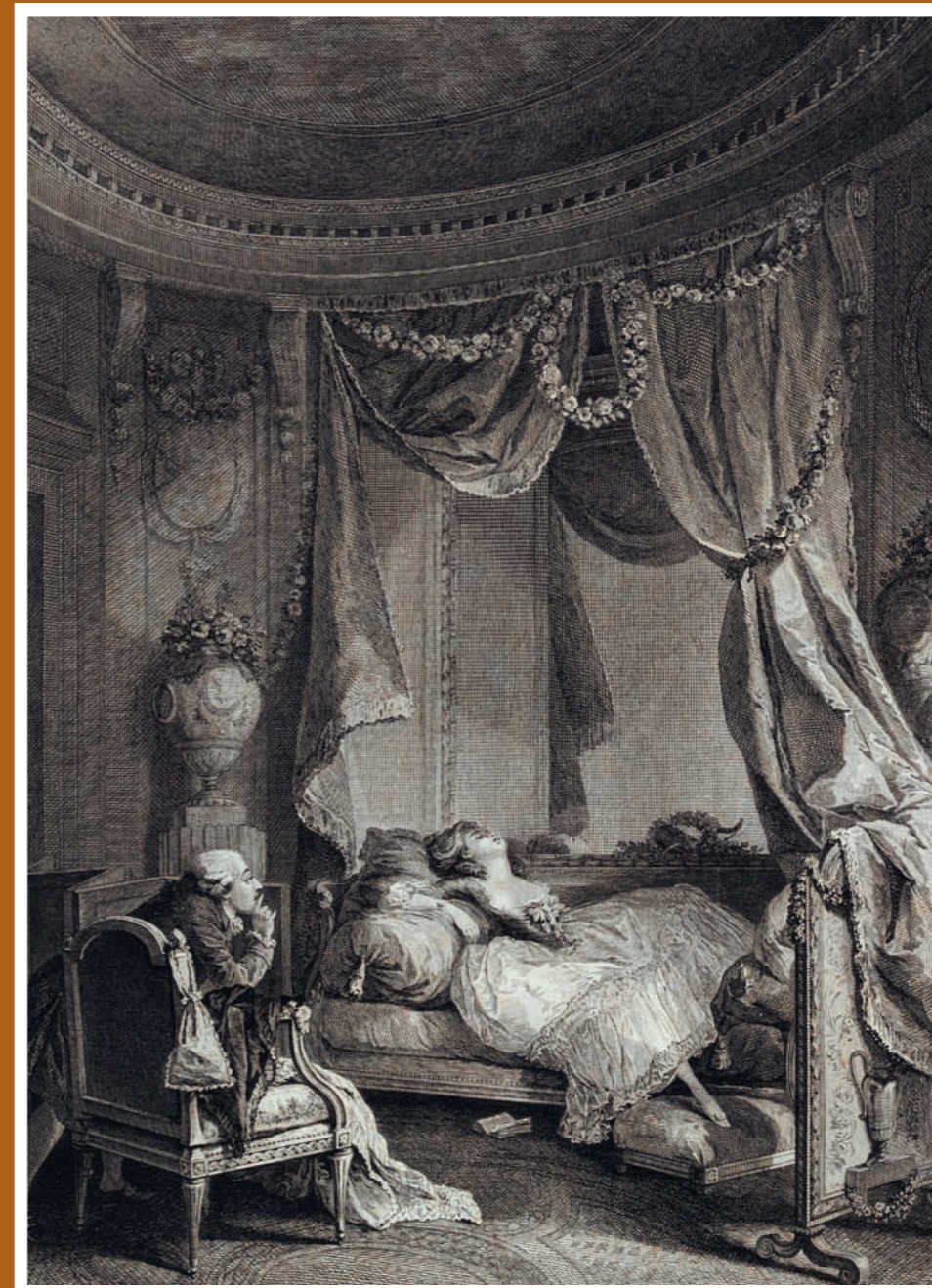
Ekler Péter
ekler@oszk.hu

Bésszarión-korvina. Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár,
Cod. Lat. 438. fol. 1^r

MERCURIUS 2007
Országos Széchényi Könyvtár

Egy nyomdaműhely titkaiból - 125 éves a Gyomai Kner Nyomda

NYOMDATÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN

1882-2007

A KIÁLLÍTÁS MEGTEKINTHETŐ: 2007. MÁJUS 16-TÓL JÚLIUS 14-IG, KEDDTŐL
SZOMBATIG 10-18 ÓRÁIG. VASÁRNAP ÉS HÉTFŐN ZÁRVA.

Cím: Budapest, I., Budavári Palota F épület